

УДК 930.251:398:061.1(477)

ДОКУМЕНТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ імені ІВАНА ФРАНКА

Андрій ВОВЧАК

*Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1/345, 79602 Львів, Україна,
тел.: (+38032) 293 47 20, e-mail: vovczak@gmail.com*

Розглянуто теоретико-методологічні пошуки і практичні напрацювання фольклористів Львівського університету імені Івана Франка у царині документування фольклорної традиції українського народу. Простежено етапні моменти історії становлення фольклористичного документування в Університеті: від заснування і діяльності Кафедри фольклору й етнографії (1939–1941, 1944–1947) до розбудови вже у сучасному Університеті науково-дослідного та навчально-педагогічного фольклористичного інституційного комплексу, який творять: Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси (функціонує з 1990 року), Фольклорний архів Кафедри української фольклористики (з 2004 року), Лабораторія фольклористичних досліджень (з 2010 року) й Електронний архів українського фольклору (з 2014 року). Розкрито статус, штат, матеріально-технічне забезпечення, напрями діяльності кожної інституції у царині фольклористичного документування. Детальніше проаналізовано структуру і джерела наповнення архівних фондів Фольклорного архіву Кафедри та Електронного архіву українського фольклору, подано кількісні і змістові характеристики основних типів архівних документів (аудіо-, відео-, фото- і текстових фіксацій). Окреслено перспективу дальшого розвитку фольклорного архівування в Університеті у напрямі налагодження ефективного доступу до архівних документів шляхом розробки дієвих пошуково-систематизаційних інструментів, які даватимуть змогу дослідникові-користувачеві оперувати щораз більшими об'ємами нагромадженої фольклорної інформації.

Ключові слова: фольклор, фольклористичне документування, фіксація, транскрипція, архівування, фольклорний архів, Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси, Лабораторія фольклористичних досліджень.

Народознавчі студії у Львівському університеті імені Івана Франка мають свою доволі тривалу і складну історію та вже стали об'єктом зацікавлення істориків цієї галузі¹. У пропонованій публікації я хочу зосередити увагу на фольклористичній проблематиці документування української народотрадиційної культури і зокрема у її зв'язку з діяльністю Кафедри української фольклористики та

¹ Серед найновіших потрібно назвати старанні розвідки Романа Тарнавського про народознавчі інституції та персоналії Львівського університету першої половини і середини ХХ століття, спершу друковані у вигляді енциклопедичних статей в Енциклопедії Львівського національного університету імені Івана Франка (Т. I–II, 2011–2014), згодом представлені окремими науковими статтями, а наприкінці 2016 року монографічно охоплені у книзі “Кафедра етнології Львівського університету” (Львів, 2016) [29].

супутніх їй інституцій. Користуватимуся терміном *документування фольклорної традиції* (або фольклористичне документування) на позначення комплексу засадничих наукових заходів, націлених на формування джерельної бази фольклористики: фіксація фольклорних явищ; транскрибування фольклорних записів; створення й архівування фольклорних документів. Рівень фольклористичного документування безпосередньо визначає наукову вартість, достовірність і доступність джерельної бази фольклористики і в такий спосіб максимально зумовлює можливість й ефективність її дальших науково-теоретичних досліджень і поступу загалом. У провідних європейських і світових фольклористичних школах документування з допоміжної підгалузі фольклористики перетворилося фактично у самостійну дисципліну з власною методологією, теорією і практикою, проблематикою й історією [24, с. 5]. Розвій фольклористичного документування на сучасних теоретико-методологічних засадах із застосуванням новітніх інформаційних технологій стимулюватиме інтенсивний поступ не лише фольклористики й етномузикології, але й широкого кола гуманітарних дисциплін (етнології, культурології, історії, літератури, мистецтвознавства та ін.), створюючи для них відповідний сучасним вимогам науковий фундамент – надійну, вичерпну і доступну джерельну базу.

З історії документування українського фольклору у Львівському університеті імені Івана Франка

Становлення фольклористичного документування як важливої складової науково-дослідної та навчально-педагогічної діяльності Кафедри української фольклористики можемо виводити ще від часу заснування в Університеті у жовтні 1939 року Кафедри фольклору й етнографії. Попри жорсткий ідеологічний тиск советського окупаційного режиму¹ співробітники новоствореної кафедри (учені європейського рівня – завідувач кафедри, академік Філарет Колесса, професор Адам Фішер) намагалися витримувати чіткі наукові пріоритети, дбаючи зокрема про формування надійної джерельної бази. Тож уже в перший рік роботи Кафедри науковці розпочали заходи зі створення таких важливих допоміжних підрозділів, як етнографічний музей, бібліотека й архів рукописних матеріалів². Ці підрозділи були чітко націлені на оптимізацію науково-дослідної та педагогічно-навчальної роботи Кафедри, відкриваючи студентам можливість працювати безпосередньо з доку-

¹ Демонстративне відкриття Кафедри фольклору й етнографії у Львівському університеті одразу ж після окупації Галицької України советськими військами 1939 року аж ніяк не було пов'язано із планами розвитку української гуманітарної науки, на той час уже цілковито винищеної у підсоветській Центральній Україні. Це був винятково ідеологічний крок, яким советська окупаційна влада намагалася легалізувати загарбання нових територій, вдаючи піклування про розвиток культури і науки “визволених” галицьких українців та повагу до їхніх видатних постатей (ученого європейської слави Філарета Колесси) [19, с. 5–32]. У дійсності ж дослідницька і педагогічна праця Кафедри була суттєво обмежена й суворо регламентована партійними ідеологічними приписами.

² Основу Етнографічного музею Кафедри склали експонати, зібрані під час польових досліджень співробітників Етнологічного інституту (1924–1939) Університету; у 1940 році Музей поповнився новими матеріалами, зібраними під час експедиції Кафедри на Волинь. В основу бібліотеки Кафедри лягла книгозбірня Народознавчого товариства у Львові; у 1940 році бібліотека налічувала, за різними даними, від 6 до 8 000 одиниць [29, с. 148].

ментами традиційної культури і побуту: “Ясно, що поглядне пояснення при допомозі оригінального експонату полегшує й покращує присвоєння студентом знання, які він зараз одержує на лекції” [31, арк. 5]. З метою активізації збирацько-пошукової праці та наповнення Етнографічного музею й Архіву новими джерельними документами Кафедра упродовж 8–27 липня 1940 року провела своє перше польове дослідження, об’єктом якого стала традиційна матеріальна й духовна культура українців етнографічної Волині. За типом і змістом це була наукова етнографічна експедиція розвідкового характеру, проведена за принципом куцково-гніздового обстеження теренів [28]. У ній взяли участь співробітники Кафедри, студентів Університету не залучали. Експедиція була ретельно підготована методологічно (зберігся детальний питальник переважно етнографічного змісту [27]). Із технічного оснащення її учасники мали у своєму розпорядженні хіба фотокамеру (у звіті згадано про 70 знімок) [31, арк. 1], звукових фіксацій фольклору вони не виконували [26]. Здобутки першої експедиції (їх доля сьогодні, на жаль, невідома [28, s. 360–361]) підштовхнули співробітників Кафедри продовжити польові студії і наступного року: на 1941 рік було заплановано тривалішу експедицію також на Волинь (з 15 червня до 15 липня), визначено терени дослідження (села Волинської та Львівської областей), виділено кошти на технічне спорядження (фотокамеру), закупівлю експонатів, транспорт і побут дослідників. Однак на сьогодні не вдалося з’ясувати, чи відбулося це польове дослідження [28, s. 361].

Такі жваві починання Кафедри фольклору й етнографії у царині документування української традиційної культури однак зруйнувала німецько-совєтська війна (1941–1945 роки), яка забрала життя викладачів Кафедри¹, знищила нагромаджені дослідницькі фонди. Повторна совєтська окупація України (з 1943 року) принесла нову руйнівну хвилю політичних репресій і винищення науки, яка, врешті, не оминула і співробітників Кафедри. Діяльність Кафедри поступово згортали, а у жовтні 1947 року, невдовзі після смерті академіка Філарета Колесси, Кафедру фольклору й етнографії Львівського університету закрили. Комплексне вивчення і дослідження української традиційної культури і фольклору у Львівському університеті імені Івана Франка було згорнуто майже на 40 років – до початку 1990-х років [30, с. 46–47]. Щоправда, з початком 1950-х років на філологічних факультетах тодішніх совєтських університетів та педагогічних інститутів було запроваджено вивчення фольклорної традиції, яке, згідно з навчальними планами, охоплювало теоретичний курс (на лекційних і семінарських заняттях з “усної народної творчості” упродовж одного семестру) та практичну реалізацію здобутих знань під час навчальної фольклорної практики (улітку наприкінці другого семестру) [5, с. 235–245]. На сьогоднішній день ще потребує окремого вивчення питання, коли й у якій формі були запроваджені фольклорні (коректніше формулювання – фольклористичні) практики у навчальну програму філологів-

¹ Від злигоднів війни наприкінці 1943 року помер професор Адам Фішер. Під час “протижидівської акції” десь у 1942 чи 1943 році нацисти убили лаборанта Кафедри Генрика Перльса (разом зі сім’єю). Після червня 1941 року зникли відомості про Ярину Нестюк – асистентку Кафедри і наукового співробітника кафедрального Етнографічного музею [30, с. 35–41].

україністів Львівського університету імені Івана Франка. Зі спогадів учасників (викладачів і студентів) студентських фольклористичних практик довідуємося, що принаймні з середини 1960-х років такі практики відбувалися у формі експедиційних виїздів студентів-філологів у складі академічних груп під керівництвом викладачів у конкретну місцевість з метою фіксації безпосередньо серед народу відомостей про побутування фольклорної традиції: фольклорний репертуар осередку, носіїв фольклору, обрядовий і побутовий контексти функціонування фольклору¹. Організацію, методичне забезпечення і проведення студентських фольклористичних практик до 1990 року здійснювали викладачі Кафедри української літератури (у 1970–1973 роках практиками зокрема керували Теоктист Пачовський, Іван Денисюк, Андрій Скоць, Михайло Гнатюк)². Тут же, на Кафедрі української літератури, нагромаджувалися й матеріали практик – фольклорно-етнографічні фіксації та звіти. Однак відсутність спеціалізованої кафедри фольклористики, а отже і фахівців, які спеціалізувалися б на польовому вивченні фольклору, не давала змоги розгорнути на основі фольклористичних практик фахову збирацько-дослідницьку й особливо архівну діяльність. Відтак студентська збирацька праця не мала якогось логічного викінчення: студенти записували народнопоетичні тексти, оформляли свої записи і здавали їх на Кафедру української літератури, де цей матеріал з року в рік накопичувався у досить великих обсягах без жодної перспективи його дальшого опрацювання, яке попросту не було метою навчальних програм. Не було передбачено, зрештою, й окремого приміщення для зберігання накопичених фольклорних записів, тому значна частина цього матеріалу згодом була втрачена.

Пожвавлення фольклористичної праці у Львівському університеті розпочалося зі середини 1980-х років у контексті національного відродження українського народу і зростання зацікавлення історичною минувшиною і традиційною культурою тоді ще підневільної України. Стараннями таких ентузіастів українського народознавства, як Іван Остапик та Іван Денисюк, було істотно реорганізовано методику і практику польового дослідження фольклорної традиції: розроблено методичні рекомендації з організації і проведення студентської фольклористичної практики [33], розширено змістові й хронологічні межі об'єкта польових студій, визначено засади і форми транскрибування й упорядкування фольклорних фіксацій. Ці заходи істотно покращили кількісні і якісні характеристики студентської польової роботи. Саме фольклорні матеріали студентських практик середини

¹ Як засвідчують документи Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка, у 1970-х роках філологічний факультет виряджав у фольклористичну експедицію на початку липня (терміном на 14–15 днів) дві групи студентів-україністів та дві групи студентів російського відділення (див.: Фонд Р-119, Опис 50/с, Справи 313, 345, 375, 402).

² Збирацька робота на філологічному факультеті того часу потребує детального висвітлення як один із етапів становлення фольклористики у Львівському університеті. В Архіві Львівського університету збережено офіційні документи (накази, розпорядження) у справах проведення фольклористичних практик студентів філологічного факультету. Їх пошук та уважний аналіз принаймні відтворив би організаційну складову фольклористичної польової праці на факультеті.

1980-х років на сьогоднішній день є найдавнішими архівними документами Фольклорного архіву сучасної Кафедри української фольклористики.

Визначальною подією в історії фольклористичних студій у Львівському університеті, без сумніву, було відкриття 1 вересня 1990 року на філологічному факультеті спеціалізованої фольклористичної навчально-педагогічної інституції – *Кафедри української фольклористики* (сьогодні Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси). Зусиллями її перших викладачів (завідувач – професор Теофіль Комаринець, доценти Іван Остапик і Василь Івашків, згодом професор Іван Денисюк) було розроблено систему навчальних курсів і започатковано спеціалізацію “фольклористика” для підготовки у межах філологічної освіти (спеціальності “українська мова і література”) фахівців з українського фольклору і фольклористики. Новостворена Кафедра перейняла, відповідно, функції з організації та проведення студентських фольклористичних польових досліджень (для студентів філологічного факультету і зокрема спеціалізації “фольклористика”). На Кафедру передали також рукописні матеріали попередніх студентських фольклористичних практик, і співробітники спробували упорядкувати (інвентаризувати) це зібрання й перетворити його в архів. З реорганізацією у 1995 році спеціалізації “фольклористика” в окрему спеціальність поступово було розбудовано навчальний комплекс науково-теоретичної та практичної підготовки фахівця-фольклориста, в якому важливе місце відведено збирацькій діяльності: формуванню знань і навиків фольклористичної праці у польових умовах. З того часу Кафедра щоліта виряджає на фольклористичну практику три експедиційні групи студентів-фольклористів (першого, другого і третього років навчання) у різні етнографічні райони переважно західноукраїнського регіону. Викладачі Кафедри також керують фольклористичною практикою студентів інших відділень філологічного факультету, яка проходить у формі стаціонарного польового дослідження (за місцем проживання студента).

Суттєве збільшення ресурсного потенціалу фольклористичних практик стало важливим стимулом до запровадження у збирацько-дослідницьку діяльність Кафедри методик і технологій, суголосних сучасним документальним тенденціям у фольклористиці та технічним можливостям нової інформаційної доби. Зокрема 2004 року доценти Ірина Довгалюк та Андрій Вовчак, опершись на теоретико-методологічні і практичні напрацювання Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської музичної академії імені Миколи Лисенка, розпочали реалізацію на Кафедрі концепції фольклористичного документування, у процесі якої було модернізовано методику і практику збирацької і транскрипційної роботи студента, а також уведено у цикл підготовки фахівця-фольклориста таку засадничу складову документування, як архівування зібраних фольклорних матеріалів [32]. 2004 роком датуємо і початок цілеспрямованої розбудови *Фольклорного архіву Кафедри української фольклористики*: запровадження фахового архівування і поступового перетворення зібрання фольклорно-етнографічних польових матеріалів Кафедри у функціональний архів, націлений на забезпечення ефективного доступу до нагромаджених джерельних матеріалів студентсько-викладацькому складу та широким колам народознавців і шанувальників народної творчості. Важливим кроком на цьому шляху стало відкриття у жовтні 2010

року у складі філологічного факультету *Лабораторії фольклористичних досліджень* – допоміжної інституції Кафедри української фольклористики. Це дало змогу перевести у систематичне професійне русло власне архівну діяльність Кафедри й інтенсифікувати у цьому напрямі підготовку студентів-фольклористів. Співробітники Лабораторії (доцент Андрій Вовчак, магістри Марія Папіш, Оксана Шутка) продовжили структурну реорганізацію Фольклорного архіву Кафедри і налагодили системну працю над наповненням, збереженням і використанням його архівних фондів. Поява Лабораторії дала змогу Кафедрі сформувати повний цикл документування української фольклорної традиції у площинах науково-методологічній (теоретична розробка засад і методик документування, їх практичне застосування в науково-дослідницькій праці) та навчально-педагогічній (навчання студентів основ документування, реальне практикування у науково-дослідницьких документальних проектах Кафедри).

Упродовж 2012–2014 років Лабораторія фольклористичних досліджень у співпраці з Кафедрою та із залученням фахівця інформаційних технологій реалізувала науково-дослідний проект електронного архівування фольклорної традиції (проект відбувся за фінансової підтримки Міністерства освіти і науки України; учасники проекту – професор Василь Івашків, доцент Андрій Вовчак, магістри Роман Сулим, Марія Папіш, Оксана Шутка). За результатами проекту 1 жовтня 2014 року запрацював *Електронний архів українського фольклору* – перший в Україні спеціалізований комплекс (база даних та інтернет-сторінка: <http://folklore-archive.org.ua>) для електронного розміщення польових фольклорних матеріалів з метою їх фахового дослідження та культурно-просвітницького використання. Структурно й функціонально Електронний архів українського фольклору організовано на матеріалах та з урахуванням досвіду праці Фольклорного архіву Кафедри української фольклористики.

Отже, на сьогоднішній день у Львівському університеті імені Івана Франка сформувався особливий інституційний комплекс, який, на моє переконання, можна розглядати як доволі успішний приклад інституалізації фольклористики у класичному університеті як науково-дослідної та навчально-педагогічної галузі. Цей комплекс творять: Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси, Лабораторія фольклористичних досліджень, Фольклорний архів Кафедри української фольклористики й Електронний архів українського фольклору. Кожна зі складових комплексу має різний інституційний статус, виконує свій набір функцій. Тісно співпрацюючи і взаємно доповнюючи одна одну, зазначені інституції націлені на розбудову фахового документування фольклорної традиції як шляхом безпосереднього провадження наукових досліджень, так і підготовки нових спеціалістів для галузі.

Концепція фольклористичного документування Кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси: основні моменти

Розробка і впровадження у науково-дослідну та навчально-педагогічну діяльність Кафедри цілісної концепції документування української фольклорної традиції, розпочаті 2004 року, суголосні з актуальними тенденціями у світовому народознавстві, в якому спостерігаємо нове осмислення об'єкта дослідження, розширення і поглиблення предметного поля наукових студій, удосконалення методо-

логії й практичного інструментарію народознавчої праці. Такі процеси неодмінно супроводжуються ґрунтовною ревізією попередньої джерельної бази науки і водночас висувають нові вимоги до наукових джерел. Відповіді на ці вимоги – себто запропонувати фольклористиці довгоперспективні джерельні документи – можливо, лише комплексно витримуючи фаховий рівень фольклористичного документування на всіх його етапах: фіксації фольклору, транскрибування записів, архівування документів. Коротко огляну найважливіші теоретико-прикладні напрацювання Кафедри у цих етапах.

Фіксація фольклору. Рівень її методологічного, технічного й організаційного забезпечення визначає якісні та кількісні показники здобутого фактичного матеріалу, його надійність, а також ефективність подальшої наукової праці з ним. У своїй концепції документування ми насамперед акцентуємо на максимальній об'єктивності фольклорної фіксації. Основним інструментарієм для досягнення цієї мети обрано *методику посеансового запису фольклору*¹, у якій опорною одиницею фіксації (а потім і архівного зберігання) є збирацький сеанс². Перевага цієї методики полягає у тому, що збирацький сеанс характеризується оптимальним набором елементів³, які об'єктивізують його фіксацію як документ реалії, що відбулася, а отже позиціонують цю фіксацію як унікальне і надійне наукове джерело. Наступною важливою методологічною вимогою до фольклорної фіксації є її *комплексність*, що реалізується у записуванні не лише вербальної та музичної складових фольклорного твору, але й невербальних компонентів його виконання, а особливо широкого спектру контекстів функціонування твору: виконавського (виконавська манера; джерела формування фольклорного репертуару виконавця: віхи життя виконавця, істотні для розуміння становлення його репертуару, його виконавсько-музична діяльність, фольклорні традиції його родини, загальнокультурне середовище виконавця), комунікативного (функціонування фольклорного твору в процесі комунікації, характер комунікативної події, взаємодія виконавця й аудиторії у процесі виконання твору, специфіка сприйняття й інтерпретації твору аудиторією), побутового, обрядового (комплекс дій, ситуацій, уявлень, у яких живе і які супроводжують фольклорний твір), зрештою, загального культурно-соціаль-

¹ Ця методика – розробка наших колег з Науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської музичної академії імені Миколи Лисенка (автор методики – проф. Богдан Луканюк)

² Збирацький сеанс – одноразова зустріч збирача (збирачів) з респондентом (респондентами), що характеризується єдністю часу і місця [25, с. 12]. Збирацькі сеанси можуть відбуватися як у формі зустрічі-розмови, під час якої збирачі просять виконавців виконати ті чи ті твори, розповісти про звичаї та обряди (тоді говорять про штучний контекст фольклорного запису, адже зустріч збирачів з виконавцями спровокована); так і у вигляді безпосередньої фіксації фольклорного явища у природній ситуації його “живого” побутування, спонтанного виконання (наприклад, під час реального обряду, побутової ситуації) – без прямого втручання збирачів (це – натуральний контекст фольклорного запису); чи у якійсь комбінованій формі.

³ З формального боку збирацький сеанс визначають як одноразову зустріч збирача (збирачів) з респондентом (респондентами), що характеризується єдністю часу й місця [25, с. 12].

ного контексту фольклорної традиції. Із поширенням цифрових технологій у збирацькій практиці Кафедри стала обов'язковою *методика суцільного запису*, яка передбачає повне фіксування всіх моментів виконання й комунікації, які відбувалися під час збирацького сеансу, незалежно від змістових та формальних ознак виконаних фольклорних творів (повноти їх змісту, художньої довершеності чи естетичної вартості). Така ж методологічна вимога застосовується і щодо фіксації традиційного репертуару народного виконавця чи осередку, що дає змогу отримати повніше уявлення про синхронний зріз фольклорної традиції. Результатом реалізації цих та багатьох інших сучасних збирацько-пошукових методик постають якісно нові фольклорні фіксації, основу яких складають не ізольовані фольклорні твори, а радше фольклористичні джерельні комплекси, що репрезентують фольклорну традицію у складному взаємозв'язку її текстових, виконавських, контекстуальних та інших складових. У технічній площині такий комплекс постає як сукупність різних за формою та форматом документів: фоно- (аудіо-) й відеозапис, фотографія, словесний/нотний запис, рисунок та ін.

Транскрибування фольклорних записів полягає у відображенні засобами алфавіту, нотної графіки (шляхом списування на папір чи уведення в електронні тексти, нотні редактори) словесного і музичного тексту, контексту зафіксованого на аудіо- й відеоносії фольклорного явища. Зважаючи на специфіку університетської підготовки філологів, Кафедра спеціалізується на транскрибуванні головно вербальної складової фольклорної традиції. Зорієнтована на усну природу традиційного фольклору, наша транскрипційна методика однак ґрунтується на ідеї, що поряд зі словесним компонентом важливу семантичну функцію у фольклорному творі виконують також особливості виконання (зокрема невербальної природи) і контекст функціонування твору (ситуація виконання). Тому для повноцінного й об'єктивного відтворення транскрипцією змісту фольклорного твору необхідно намагатися врахувати у ній усю багатоплановість цих виявів: власне словесний текст, виконавську манеру й елементи усного виконання, взаємодію учасників фольклорної комунікації тощо. Транскрибування словесних текстів ґрунтується на загальному принципі "пиши, як чуєш" із максимальним використанням кодифікованого правопису (засобів шкільної орфографії), щоб уникнути зайвих ускладнень у сприйнятті й інтерпретації змісту твору. Обов'язковою є фіксація діалектних особливостей лексики. У відтворенні специфіки усного виконання відображаємо найвиразніші фонетичні особливості вимови виконавця, найпримітніші риси його виконавської манери, чітко відстежуємо моменти взаємодії учасників фольклорної комунікації (спілкування виконавця зі слухачами, реакція аудиторії на твір та ін.). У процесі транскрибування фольклорних творів реалізуємо також і прикладні питання текстології фольклору, як редагування тексту, фахове коментування змісту й особливостей виконання.

Фольклористичне архівування у практиці Кафедри охоплює комплекс заходів з підготовки зафіксованих і транскрибованих фольклорних матеріалів до зберігання у фольклорному архіві і власне сам процес архівного зберігання – це упорядкування документів, їх організація в архіві, каталогізація, а також забезпечення можливостей їх ефективного використання у наукових дослідженнях, в освітній і культурно-мистецькій праці. Серед продуктивних напрацювань Кафедри у

питанні упорядкування архівних документів потрібно назвати комплексну паспортизацію фольклорних фіксацій, яка є логічним продовженням методик посеансової і комплексної фіксації. На відміну від традиційної практики сепаратної паспортизації кожного зафіксованого фольклорного твору коротким набором відомостей (ім'я, рік і місце народження, освіта виконавця; час і місце запису, ім'я записувача), комплексна паспортизація орієнтована на збирацький сеанс як цілісну одиницю фіксації і передбачає зазначення широкого спектру власне паспортної і не менш важливої супровідної інформації: а) загальні відомості про збирацький сеанс: дата, час, місце, умови і характер проведення, контекст запису; б) відомості про учасників сеансу: виконавці (ім'я; рік і місце народження, соціальне походження, освіта, рід занять, а також важливі біографічні дані, відомості про виконавсько-музичну діяльність виконавця і його родини, відомості про культурне середовище, оточення респондента), слухачі, збирачі; в) відомості про зафіксований під час сеансу фольклорний матеріал (інципіт фольклорного твору, жанрове визначення, виконавець твору); г) відомості про технічні параметри фіксації сеансу; зв'язки документів, які представляють фіксації сеансу (аудіозапис, відеозапис, фото, текстова транскрипція); г) відомості про опрацювання сеансу (транскриптор тексту, мелодії; архівіст). Для нотування зазначеної паспортної інформації створено спеціальний бланк (містить 57 рубрик), який для зручності об'єднано разом з текстовою транскрипцією фольклорних і контекстних матеріалів сеансу – у результаті ми отримали документ, який цілісно репрезентує фольклорний сеанс у його текстовій частині і слугує для оперативного орієнтування у змісті аудіо- та відеофіксації сеансу.

Важливо зацентувати на тому, що розглянуті науково-теоретичні напрацювання Кафедри у галузі документування фольклорної традиції реально функціонують і в її навчально-педагогічній практичній діяльності. Упродовж останнього десятиліття на Кафедрі вдалося налагодити своєрідний “повний цикл” фахової підготовки студентів-фольклористів з документування фольклору (від його фіксації у польових умовах, транскрибування й архівного опрацювання, до використання у науковій роботі). Завдяки цьому студенти Кафедри мають можливість здобувати теоретичні й практичні знання і навички, які є відправними і великою мірою визначальними для всієї наступної дослідницької праці фольклориста.

Сучасна інституційна структура фольклористики у Львівському університеті імені Івана Франка

Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси – навчально-педагогічна інституція, структурний підрозділ філологічного факультету Університету (станом на грудень 2016 року штат Кафедри становить 14 викладачів). Поштова адреса: Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, кабінет 345, 79000, м. Львів, тел.: +38032 239 47 20, офіційна інтернет-сторінка: <http://philology.lnu.edu.ua/department/kafedra-ukrajinskoji-folklorystyky-imeni-akademika-filareta-kolessy>.

Фольклористичне документування у діяльності Кафедри. У своїй навчально-педагогічній діяльності Кафедра залучена до підготовки філологів-україністів кваліфікації “бакалавр” у межах спеціальності (напряму підготовки) “філологія”,

спеціалізації “українська мова і література”. У чотирирічній програмі бакалаврату Кафедра пропонує набір нормативних і вибіркового дисциплін з українського фольклору і фольклористики. Обравши і прослухавши ці дисципліни, бакалавр-україніст отримує можливість продовжити фаховий фольклористичний вишкіл уже на кваліфікаційному рівні “магістр” у межах спеціальності “філологія”, спеціалізації “фольклористика”. У дворічній навчальній програмі магістратури з “фольклористики” Кафедра реалізує доволі широкий комплекс теоретико-методологічних і прикладних фольклористичних дисциплін, необхідних для вишколу фольклориста. Зрозуміло, що усі фольклористичні дисципліни бакалаврської та магістерської навчальних програм різною мірою пов’язані з проблематикою документування фольклорної традиції, торкаючись чи розпрацьовуючи її історичні, методологічні та практичні аспекти. Однак тут зупинюся лише на тих, які безпосередньо визначають перебіг навчання студентів основ документування. Серед дисциплін теоретичного (й аудиторного) спектру такими є: 1) нормативна дисципліна “Українська усна народна словесність” (бакалаврат, 1–2 семестри, 32 години лекцій і 64 години практичних занять), яка дає базові знання про українську фольклорну традицію (її основні пласти і жанри, сюжетно-тематичний склад, образну систему, поетичні особливості; історію збирання, дослідження та едиції); 2) цикл вибіркового дисциплін “Український обрядовий фольклор”, “Український ліро-епос”, “Українська фольклорна проза і драма”, “Український музичний фольклор”, “Вступ до етномузикології” (бакалаврат, 5–8 семестри, 28–32 години аудиторних занять), що дають змогу студентам, які обрали спеціалізацію з фольклористики, поглибити знання про найважливіші пласти українського фольклору (у цих курсах існує можливість детальніше висвітлити проблеми документування аналізованих фольклорних явищ); 3) нормативна дисципліна “Фольклористичне джерелознавство і документування” (магістратура, 1 семестр, 32 аудиторні години) безпосередньо покликана сформувати у магістранта фольклористики цілісне бачення усього спектру теоретико-методологічних проблем і практичних напрацювань у сфері документування фольклорної традиції не лише в Україні, але й у світі. Особливе місце в освоєнні засад фольклористичного документування належить практикуванню. Бакалаврська навчальна програма зі спеціалізації “українська мова і література” окремим пунктом містить фольклористичну практику (бакалаврат, 2 семестр, 84 години). Фольклористична практика у навчальній діяльності Кафедри трактована як навчальна форма фольклористичного польового дослідження, під час якого студенти отримують можливість практично застосовувати здобуті теоретичні знання про усну словесність, досліджуючи специфіку живого побутування фольклорних явищ. За останні 20 років на Кафедрі утвердилася така диференціація студентських фольклористичних практик: студенти-бакалаври спеціалізації “українська мова і література” загалом проходять практику у формі індивідуального стаціонарного польового дослідження (за місцем проживання студента) після другого навчального семестру. Натомість ті студенти спеціалізації “українська мова і література”, які зголосилися спеціалізуватися з фольклористики, виїжджають разом з викладачами Кафедри в групові експедиційні польові дослідження. І власне таку експедиційну фольклористичну практику студенти-“фольклористи” проходять тричі: після другого, четвертого і шостого навчальних

семестрів. Окремих аудиторних годин для спеціальної підготовки до фольклористичного польового дослідження у навчальному плані студентів-бакалаврів не передбачено. Доволі широкий спектр підготовчих заходів (розробку питальників, вивчення методів і прийомів польової роботи, освоєння типових форм документації зібраних фольклорних матеріалів; вправління з аудіо-, відео- та фотоапаратурою) доводиться вирішувати на факультативних заняттях, які викладачі і студенти проводять понадпланово. Така ж ситуація і з опрацюванням зібраних польових матеріалів: на факультативних заняттях-консультаціях студенти опановують засади транскрибування уснословесних творів, освоюють комплексну паспортизацію зібраної фольклорної інформації, систематизують й укладають архівні фольклорні документи, ознайомлюються із засадами їх каталогізації. Із запровадженням у 2015 році у Львівському університеті імені Івана Франка дворічної магістерської програми фольклористичну практику введено також у навчальний план магістра філології спеціалізації “фольклористика” (у 2 семестрі, 56 годин).

Лабораторія фольклористичних досліджень – навчально-методична та науково-дослідна інституція, структурний підрозділ філологічного факультету Львівського університету імені Івана Франка; функціонує у тісній співпраці з Кафедрою української фольклористики імені академіка Філарета Колесси (фактично є її допоміжною інституцією). Станом на грудень 2016 року у штатному розписі Лабораторії дві посади: посаду завідувача обіймає канд. філол. наук Руслан Марків; посаду старшого лаборанта – магістр Оксана Шутка; ще три співробітниці – магістри Марія Папіш, Соломія Мазур і Лілія Шума – працюють у проектах Лабораторії за рахунок коштів державного науково-дослідного гранту; частково за кошти гранту та на громадських засадах із Лабораторією співпрацюють канд. філол. наук, доцент Андрій Вовчак і магістр, інженер Роман Сулим. Лабораторія не має власного приміщення, тому тимчасово розміщується у кабінеті завідувача Кафедри української фольклористики. Поштова адреса: Лабораторія фольклористичних досліджень, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, кабінет 345, 79000, м. Львів, тел.: +38032 239 47 20, e-mail: folklorelaboratory@gmail.com. Офіційна інтернет-сторінка: <http://labs.lnu.edu.ua/folklore-studies/>.

Фольклористичне документування – провідний напрям діяльності Лабораторії. Тісно співпрацюючи з Кафедрою українського фольклористики, Лабораторія фольклористичних досліджень основною метою своєї діяльності визначила забезпечення повного циклу документування української фольклорної традиції за такими етапами: фіксація фольклору, транскрибування фольклорних записів, систематизація й архівування фольклорних документів. На досягнення цієї мети націлені численні заходи співробітників Лабораторії насамперед у площині навчально-методичній, а також науково-дослідній.

У площині навчально-методичній Лабораторія провадить: 1) науково-методичний супровід студентських фольклористичних польових досліджень (фольклористичних практик) Кафедри: розробка методичних посібників з питань документування фольклорної традиції (серед найновіших: [6, 7]); проведення практикумів з метою спеціальної підготовки студентів до фольклористичної практики; консультування керівників практик у методологічних, технічних та організацій-

них аспектах польової пошуково-збирацької праці; 2) технічне забезпечення студентських фольклористичних польових досліджень: консультування і практичне освоєння записувальної техніки; забезпечення учасників практик аудіо-, відео- та фотоапаратурою і допоміжним спорядженням; 3) методичний і практичний супровід студентської роботи з опрацювання (транскрибування, систематизації й архівування) зібраних фольклорних матеріалів.

Фото 1. Співробітники Лабораторії фольклористичних досліджень:
Роман Сулим, Соломія Мазур, Лілія Шума, Оксана Шутка, Андрій Вовчак.
Місто Львів, 2 листопада 2016 року. Фото Романа Сулима

Серед науково-дослідницьких пріоритетів Лабораторії – розбудова сучасного аудіовізуального архіву українського фольклору і налагодження можливостей для вільного користування фондами цього архіву широкому колу науковців, студентів, загалом поціновувачів народної культури. У цьому напрямі співробітники Лабораторії від самого її заснування цілеспрямовано зайнялися структурною реорганізацією Фольклорного архіву Кафедри української фольклористики: було зокрема запроваджено фондову систему організації архівних документів, створено відповідні архівні фонди й запущено процес уточнення фондової належності наявних матеріалів, розроблено систему найменування (шифрування) архівних документів та ін. Потрібно однак визнати, що за браком персоналу цими процесами, на жаль, не вдалося одночасно і системно охопити усі фонди Архіву (особливо їх стару, так звану “паперову” частину). На сьогоднішній день лабора-

торія успішно забезпечує систематичне архівування нових надходжень фольклорного польового матеріалу (це документи винятково в електронній формі). Натомість належне архівне опрацювання документів на паперових носіях “старої колекції” фольклорних матеріалів Архіву сьогодні сильно утруднене відсутністю архівосховища для їх упорядкованого розміщення. Також співробітники Лабораторії у міру можливостей архівують фольклорні матеріали приватних фольклорних збірок.

Однак головне місце в архівній діяльності Лабораторії на сьогоднішній день займає теоретична розробка й практична реалізація стратегії електронного архівування: у її руслі 2014 року співробітники Лабораторії запустили у дію Електронний архів українського фольклору (<http://folklore-archive.org.ua>) – спеціалізований інтернет-комплекс (база даних та інтернет-сторінка) для електронного розміщення і презентації фольклорних матеріалів (про це далі).

Збирацька діяльність Лабораторії тісно інтегрована у фольклористичні польові дослідження Кафедри (у контексті науково-методичного супроводу студентських експедиційних практик). Окремі польові дослідження відбуваються хіба у межах наукових пошуків співробітників.

Загалом же науково-практична діяльність Лабораторії тісно поєднана з розробкою теоретико-методологічних проблем документування української фольклорної традиції.

Матеріальне забезпечення Лабораторії. До важливих завдань співробітників Лабораторії належить також постійне підтримання належного рівня і стану матеріально-технічної бази, яка використовується насамперед для задоволення навчальних та дослідницьких документаційних потреб Кафедри і самої Лабораторії. Тут потрібно відверто визнати, що фольклористичні дослідження у Львівському університеті як у період до створення Кафедри фольклористики (1960-ті – до 1990 року), так і після її відкриття, постійно мали проблеми із технічним забезпеченням збирацької й архівної праці. Це було зумовлене почасти трактуванням галузі як другорядної, неактуальної (за советського режиму – ще й ідеологічно ненадійної), згодом тривалою матеріальною скрутою (кінець 1980-х – 1990-ті роки), а також таким універсальним явищем, як “моральне старіння апаратного забезпечення” (під чим варто розуміти не стільки фізичне зношування техніки, скільки постійний технічний розвиток обладнання, а отже, появу нових пристроїв і припинення виробництва старих, що своєю чергою потребує планомірної міграції на нове апаратне забезпечення [21, с. 19]). Перший істотний крок до створення матеріально-технічної бази для документаційних потреб Кафедри було зроблено наприкінці 2006 року, коли за кошти спеціального фінансового гранту від ректора Університету Івана Вакарчука Кафедра придбала комплект техніки для аудіовізуальної фіксації й архівного опрацювання записів. Це була перша цифрова техніка Кафедри: шість побутових диктофонів (Olympus WS-320M), три побутові Mini-DV відеокамери (Sony DCR-NC26E), три фотокамери (Olympus SP-510UZ). Для потреб “оцифрування” архівних аналогових аудіовізуальних матеріалів було придбано касетний магнітофон (Teac W-600R) та побутовий відеоманітофон (LG DCK-688X). Звісно, що технічні характеристики цієї техніки, і особливо звукозаписувальної (диктофонів), були далекими від вимог технічного забезпечення

серйозних науково-дослідних інституції. Але за умови відсутності на той час на Кафедрі будь-яких записувальних пристроїв і зважаючи на обмежений бюджет гранту, було вирішено закупити якомога більшу кількість техніки (зрозуміло, нижчого технічного рівня), щоб забезпечити нею більше студентських експедиційних груп. Наступне важливе поповнення технічної бази відбулося у жовтні 2010 року у зв'язку зі створенням Лабораторії. За підтримки ректора Університету Івана Вакарчука для експедиційних потреб Кафедри і новоствореної Лабораторії було придбано шість побутових диктофонів (Olympus WS-450S), високоякісну цифрову відеокамеру (Panasonic HDC-HS60) та портативний персональний комп'ютер (HP Compaq Mini CQ10); архівне обладнання поповнилося стаціонарним персональним комп'ютером, портативним персональним комп'ютером (HP Compaq 610) та спеціальним зовнішнім диском для резервного зберігання цифрової інформації (Western Digital, 1 ТБ). Співробітники Лабораторії планували, що за підтримки Університету і за рахунок державних дослідницьких проектів вдаватиметься періодично (принаймні, що п'ять років) оновлювати обладнання, і насамперед аудіо- та відеозаписувальне. Однак так не сталося: за останні шість років не вдалося придбати жодного записувального пристрою. На сьогоднішній день Лабораторії різко бракує диктофонів: наявними пристроями вдасться забезпечити лише дві з трьох студентських експедиційних груп, які Кафедра щороку виряджає на польові дослідження. Для третьої групи техніку доводиться випозичати у колег з інших інституцій. Також доводиться констатувати, що диктофони першої партії (Olympus WS-320M, придбані 2006 року) уже істотно "морально застаріли" (головно через низьку бітову швидкість запису, 32 кбіт/с) і потребують заміни. Не менші проблеми і в архівній справі: загальний обсяг цифрової інформації Фольклорного архіву Кафедри вже перевищив 1 ТБ (і становить 1,34 ТБ) і це вимагає збільшення кількості або об'єму зовнішніх дисків для її резервного копіювання.

За таких умов співробітники Лабораторії змушені шукати допомоги поза стінами Університету. І тут відрадно зазначити, що діяльність Лабораторії знаходить розуміння і підтримку в багатьох небайдужих людей. Серед її добровольців насамперед потрібно назвати родину Тараса і Марії Рафів (м. Мінеаполіс, США): вони свого часу надали для потреб Кафедри перші зразки цифрової аудіовізуальної записувальної техніки (2005 року – диктофон Olympus WS-300M, 2009 року – відеокамеру DXG-595V HD), періодично поповнюють комплект зовнішніх дисків (HDD) для зберігання і резервного копіювання інформації (на сьогоднішній день вони уже придбали 1 диск об'ємом 1 ТБ і 3 диски об'ємом по 3 ТБ), 2015 року подарували співробітникам Лабораторії професійний стерео-рекордер (Zoom H4n). Тарас Рафа, інженер-програміст за фахом, також охоче консультує Лабораторію у питаннях експлуатації та обслуговування записувального обладнання. Професор Богдан Луканюк (м. Львів) 2013 року люб'язно подарував Лабораторії раритетний котушковий (бобінний) магнітофон Астра МК-110 С-1 (1989 року виготовлення, яких уже давно немає у продажу), потрібний для оцифрування записів на магнітних стрічках.

Отож, сучасний стан матеріально-технічної бази Лабораторії, призначеної для збирацько-пошукової й архівної праці, можна зрештумувати за допомогою такої таблиці (таблиця 1):

Таблиця 1. Матеріально-технічна база Лабораторії фольклористичних досліджень

№	обладнання	рік отримання	кількість	форма власності
звукзапис				
1.	цифровий диктофон Olympus WS-300M	2005	1 шт.	приватна
2.	цифровий диктофон Olympus WS-320M	2006	4 шт. ¹	Кафедра
3.	цифровий диктофон Olympus WS-450S	2010	6 шт.	Лабораторія
4.	цифровий диктофон Zoom H4n	2015	1 шт.	приватна
відеозапис				
1.	цифрова відеокамера Sony DCR-HC26E (MiniDV)	2006	3 шт.	Кафедра
2.	цифрова відеокамера DXG-595V (HD)	2009	1 шт.	приватна
3.	цифрова відеокамера Panasonic HDC-HS60 (Full HD, SD/HDD Hybrid)	2010	1 шт.	Лабораторія
фотофіксація				
1.	цифрова фотокамера Olympus SP-510 UZ	2010	3 шт.	Лабораторія
архівування				
1.	касетний магнітофон Teac W-600R (Stereo Double Cassette Hi-Fi Deck)	2007	1 шт.	Лабораторія
2.	катушковий стереофонічний магнітофон Астра МК-110 С-1	2013	1 шт.	приватний
3.	касетний відеомагнітофон LG DCK688X (DVD Player+VCR)	2010	1 шт.	Лабораторія
4.	стаціонарний персональний комп'ютер Intel Pentium Dual-Core CPU E6500 2,93 GHz	2010	1 шт.	Лабораторія
5.	портативний персональний комп'ютер HP Compaq Mini CQ10	2010	1 шт.	Лабораторія
6.	портативний персональний комп'ютер HP Compaq 610	2010	1 шт.	Лабораторія
7.	зовнішній диск HDD Western Digital 1 TB USB 2.0	2010	1 шт.	Лабораторія
8.	зовнішній диск HDD Western Digital 1 TB USB 2.0	2011	1 шт.	приватний
9.	зовнішній диск HDD Seagate 3 TB USB 3.0	2014, 2015, 2016	3 шт.	приватний

¹ Два диктофони із комплекту 2006 року купівлі втрачено.

Серед особливих технічних очікувань, на які співробітники Лабораторії сподіваються у недалекому майбутньому, – отримання віртуального простору на професійному сервері для зберігання цифрової архівної інформації.

Гостро актуальною для Лабораторії залишається і проблема відсутності спеціальних приміщень для ведення архівної діяльності, розміщення матеріальних архівних документів (на паперовій основі й інших фізичних носіях) Фольклорного архіву Кафедри і, зрештою, для користування архівними матеріалами. Однак адміністрація Університету, посилаючись на кризу аудиторного фонду, такого приміщення сьогодні не обіцяє, і Лабораторія змушена надалі тимчасово розміщуватися у кабінеті завідувача Кафедри української фольклористики, проф. Василя Івашківа (у приміщенні, цілковито не пристосованому для архівної діяльності).

Фольклорний архів Кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси (Фольклорний архів КУФ) – на сьогоднішній день не є окремою інституцією із визначеним офіційним статусом, відповідно, не має постійного штату працівників, фінансування, приміщення. Фонди Архіву знаходяться у викладацьких приміщеннях Кафедри; їх архівне обслуговування здійснюють співробітники Лабораторії фольклористичних досліджень. Інформаційна інтернет-сторінка Архіву: <http://labs.lnu.edu.ua/folklore-studies/folklornyj-arhiv/>.

Назву “Фольклорний архів КУФ” позначаємо власне сукупність архівованих фольклорних документів, утворених у результаті багатолітньої навчально-дослідницької польової діяльності Кафедри, та увесь комплекс архівних заходів, які виконують з цими документами співробітники Лабораторії фольклористичних досліджень. Отож, Фольклорний архів КУФ є радше спільним науково-дослідним проектом Кафедри української фольклористики і Лабораторії фольклористичних досліджень. Однак я свідомо трактую Фольклорний архів КУФ як окрему і важливу складову інституційного комплексу української фольклористики у Львівському університеті імені Івана Франка. У такому ж значенні цю назву було введено і в науковий обіг Кафедри, щоб постійно акцентувати на конечності розбудови в Університеті повноцінного фольклорного архіву: з офіційним статусом, штатом працівників, спеціальними приміщеннями, обладнанням і належним фінансуванням.

Як уже було зазначено вище, початки Фольклорного архіву КУФ було закладено ще до заснування самої Кафедри, у середині 1980-х років, – у тому часі основну колекцію склали головні рукописні фольклорні фіксації. Із часу відкриття Кафедри у 1990 році і до 2010 року Архів був радше зібранням студентських фольклорно-етнографічних польових матеріалів Кафедри. З 2004 року було розпочато структурну реорганізацію цього зібрання у власне архів з особливим акцентом на розвитку аудіовізуального архівування. Однак лише із заснуванням Лабораторії фольклористичних досліджень у 2010 році архівну працю на Кафедрі вдалося перевести у систематичне професійне русло. Отож, на сьогодні ми, на нашу думку, наблизилися до оптимального формату функціонування Фольклорного архіву Кафедри, коли архівна праця у ньому відбувається у двох невіддільних одна від одної площинах – науково-дослідницькій та навчально-педагогічній. Первинне архівне опрацювання зібраних фольклорно-етнографічних матеріалів виконують студенти-учасники фольклористичних польових досліджень у межах

навчального процесу – виконання програми фольклористичної практики. Студенти практично освоюють увесь шлях перетворення фольклорно-етнографічних польових фіксацій в архівні документи: упорядковують первинні польові матеріали, проводять їх комплексну паспортизацію, систематизують фольклорну інформацію й здійснюють часткову архівну організацію новостворених фольклорних документів [7]. Тож усі студенти філологічного факультету, які у рамках фольклористичної практики провели польове дослідження фольклорної традиції, на час опрацювання своїх записів тісно співпрацюють з Архівом, стають фактично його архівістами-практикантами. Після завершення студентської архівної праці над польовими фіксаціями і здачі опрацьованих матеріалів у Фольклорний архів КУФ їх подальше архівне опрацювання і зберігання здійснюють співробітники Лабораторії: вони викінчують процес архівної організації отриманих документів (визначення їх фондової належності й розміщення на відповідних структурних рівнях архіву), забезпечують їх фізичне збереження (резервне копіювання, міграцію інформації з історичних на нові носії) і створюють можливості для використання архівованих документів (у наукових дослідженнях, в освітній і культурно-мистецькій праці).

Згідно з типологією архівів (Рея Едмондсона) [34, с. 39–41] Фольклорний архів КУФ можна класифікувати як аудіовізуальний архів академічного (університетського) типу за походженням¹ і тематичний або спеціалізований за об'єктом архівування². За економічним характером архівної діяльності Фольклорний архів КУФ – некомерційний архів (хоча це визначення, зрозуміло, доречніше за умови офіційного визнання інституції, воно промовляє також і про загальні принципи архівування). Сфера обслуговування Архіву (клієнтура) – академічний користувач: насамперед студенти і викладачі Університету, які провадять наукове вивчення фольклорної традиції; водночас Архів відкритий і для ширшої клієнтури, як наукової (фахівці інших фольклористичних та суміжних дослідницьких інституцій), так і загальної (аматори-дослідники, поціновувачі, популяризатори фольклору; для цієї категорії доступ до архівних фондів може бути окремо регламентований залежно від мети використання архівних документів).

Архівна організація документів Фольклорного архіву КУФ

Особливо важливою у сучасному фольклористичному архівуванні є проблема архівної організації документів (і зокрема новітніх електронних). У процесі розбудови Фольклорного архіву Кафедри поступово було напрацьовано спеціальну модель, що враховує специфіку архівної організації саме фольклорних польових

¹ Університетські й академічні архіви – поширений в усьому світі тип аудіовізуальних архівів, які працюють зі звуковими, кіно-, відео- чи загалом аудіовізуальними матеріалами. Деякі з них були засновані для обслуговування академічних курсів, інші – для збереження спадщини. Деякі виконують обидві функції. Окремі через якийсь час розрослися в інституції національного чи міжнародного рівня [34, с. 40].

² Тематичні і спеціалізовані архіви – також велика і різноманітна група архівів, які працюють не із загальною аудіовізуальною спадщиною, а вибрали для себе чітку, інколи вузьку спеціалізацію, яка може стосуватися окремої теми чи об'єкта, географії, історичного періоду, етнічної чи культурної групи, академічної дисципліни, спеціальних кіно-, відео- чи аудіоформатів [34, с. 40].

матеріалів як складної, генетично і структурно цілісної сукупності документів, які відображають особливості побутування фольклорної традиції, а також процесу її польового дослідження у межах діяльності наукової інституції чи окремого дослідника. Ця модель логічно виведена із закономірностей постання архівних фольклорних документів – фольклорних фіксацій: на початку кожної фольклорної фіксації як явища і документа стоїть *польове дослідження* фольклорної традиції; під час польового дослідження *дослідник чи група дослідників* виконують пошуково-збирацьку роботу, що зокрема реалізується шляхом проведення *збирацьких сеансів*; під час збирацького сеансу дослідники за допомогою різноманітних технічних засобів виконують *фіксації* фольклорних явищ (фольклорних творів та їх численних контекстів). Складові окресленого процесу, якщо їх зобразити графічно, творять струнку ієрархічну структуру і чітко співвідносяться зі структурними рівнями класичної архівної моделі організації документів за фондовою системою [16, с. 30] (тип польового дослідження – *фонд*; польове дослідження – *серія*; дослідник – *справа*; збирацький сеанс – *одиниця зберігання документів*; фіксація – *документ*) (рис. 1).

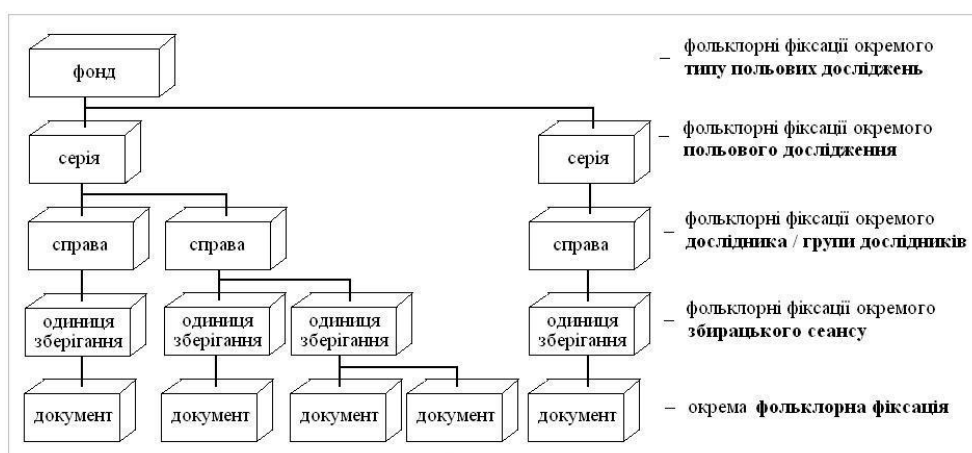

Рис. 1. Модель архівної організації фольклорних польових матеріалів

Така модель, отже, визначає побудову електронних архівних фондів Фольклорного архіву КУФ – комп'ютерного каталога у вигляді деревоподібної ієрархічної структури, що складається з низки підпорядкованих одна одній тек і підтек (папок і підпапок), для мануальної організації електронних файлів різних форм фольклорних фіксацій (аудіо- та відеозапис, фото, словесний текст) на робочому диску архівного комп'ютера і на дисках зовнішніх резервних накопичувачів (рис. 2).

Процес архівної класифікації фольклорних матеріалів та їх фондової організації як архівних документів у структурі комп'ютерного каталога відбуваються послідовно, від загального до окремого¹: 1) визначення *фондової належності*

¹ Потрібно зазначити, що у практиці Кафедри української фольклористики (як, зрештою, й інших інституцій, які одночасно займаються збирацькою й архівною працею) роз-

документального комплексу (за типом польового дослідження, під час якого було зібрано комплекс фольклорних фіксацій); 2) у межах фонду – формування *серії* як документального комплексу, що охоплює сукупність фольклорних фіксацій, зібраних під час одного польового дослідження; 3) на рівні серії – визначення матеріалів, що є результатом праці окремого дослідника чи дослідницької робочої групи у межах цього польового дослідження, й укладання їх в архівні *справи*; 4) і зрештою, поділ документів справи за їх належністю до матеріалів одного збирацького сеансу в окремі *одиночки зберігання*. У теку “одиночка зберігання” (див. теку EK_23AV20150701_yarema_seans01 на рисунку 2) архівіст укладає *документи* – електронні файли фіксацій змісту збирацького сеансу – і має змогу систематизувати їх за формами фіксації в окремі підтеки: аудіозаписи (*audio_files*), відеозаписи (*video_files*), фотографії (*photo_files*), текстові записи і транскрипції (*text_files*). Ці підтеки не несуть окремого змістового навантаження в структурі фонду, їх практикують винятково задля зручності й уникнення помилок у мануальному оперуванні електронними файлами фіксацій. За бажанням вправний користувач може відмовитися від цих підтек, оскільки файли фіксацій місять у своїй назві окремі індекси, які вказують на форму фіксації (див. рис. 2).

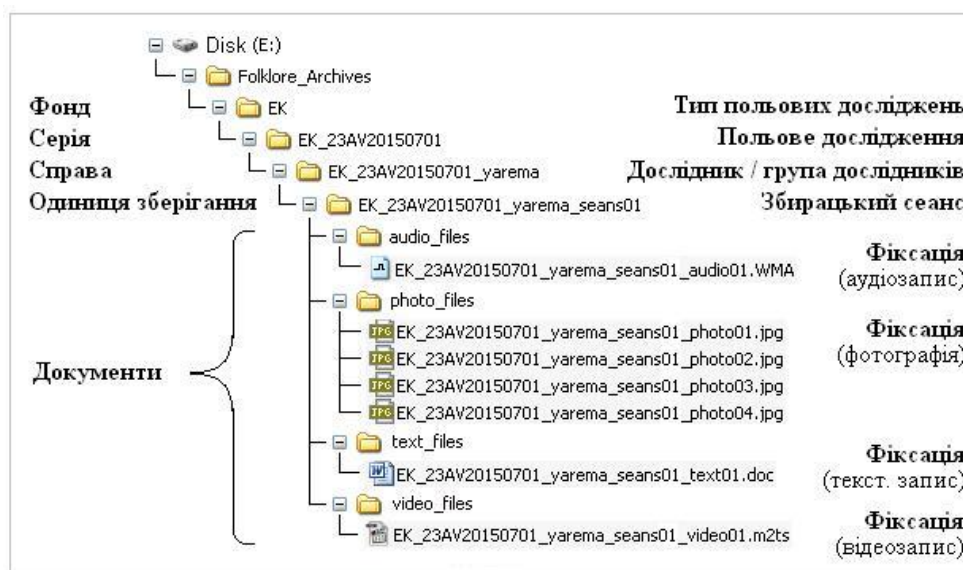

Рис. 2. Структура електронних архівних фондів Фольклорного архіву КУФ

глянута послідовність певною мірою умовна в тому розумінні, що основні моменти архівної класифікації та організації документів відбуваються безпосередньо в момент постання фольклорних матеріалів (майбутніх архівних документів), а не після їх створення – як це звично у практиці загальних архівів, до яких матеріали потрапляють тоді, коли вже припинили виконувати функції, для яких були створені (тоді вони і набувають статусу архівних та підлягають архівному опрацюванню і зберіганню).

Організаційна упорядкованість усієї архівної структури забезпечується шляхом надання архівним документам та їх сукупностям облікових номерів (назв, шифрів)¹.

Незважаючи на очевидну простоту, розглянутий спосіб організації електронних архівних документів своєю наочністю виявився вельми продуктивним у процесі архівного опрацювання великих обсягів фольклорних матеріалів електронного формату та різних форм фіксації (аудіо- й відеозапис, фотографія, словесний запис). Він також засвідчив свою ефективність в умовах реалізації фольклорного архівування як складової університетського навчального процесу і дає змогу студентам ефективно упорядковувати здобутий під час польового дослідження фольклорний матеріал.

Структура та зміст архівних фондів Фольклорного архіву КУФ

Основу архівних фондів Фольклорного архіву Кафедри творять фольклорно-етнографічні польові матеріали фольклористичних практик студентів філологічного факультету Львівського університету імені Івана Франка. За специфікою свого походження (зокрема фондоутворювача) цей архівний матеріал розміщено у двох основних фондах архіву (фонди ЕК та ІЕК).

Фонд ЕК – містить архівні документи, сформовані з фольклорно-етнографічних матеріалів студентських фольклористичних практик, які відбувалися у формі експедиційних виїздів студентів та викладачів філологічного факультету (з 1991 року – Кафедри української фольклористики) для польового дослідження фольклорної традиції окреслених теренів (переважно це комплексні, зрідка тематичні експедиції). Хронологічні межі документів фонду ЕК сягають від 1982 року і до наших днів. Фольклорно-етнографічні матеріали фонду репрезентують фольклор і звичай здебільшого західноукраїнських теренів (Бойківщина, Гуцульщина, Опілля, Західне Поділля, Покуття, Волинь, Західне Полісся; одиничними експедиціями представлені Слобожанщина та Східне Полісся). За кількістю і якістю фольклорних фіксацій, а також рівнем їх транскрибування й упорядкування фонд ЕК є найбагатшим і найбільш систематизованим у Фольклорному архіві КУФ

Фонд ІЕК – містить архівні документи, сформовані з фольклорно-етнографічних матеріалів студентських фольклористичних практик стаціонарного типу, які студенти проходили індивідуально за місцем проживання. Хронологічні межі документів фонду ІЕК сягають від 1990 року і до наших днів. Фольклорно-етногра-

¹ “Шифрування” (у значенні найменування) електронних архівних документів – це питання для окремого обговорення. Тут лише зазначу, що ми дотримуємося позиції, згідно з якою шифр архівного документа повинен чітко відображати його позицію (місцезнаходження) у структурі фонду і не містити інформації про зміст документа. Водночас, зважаючи на те, що у збирацькій та архівній діяльності Фольклорного архіву КУФ залучено велику кількість студентів, які здебільшого працюють одночасно, ми свідомо відмовилися від використання у назвах документів та їх сукупностей наскрізної цифрової нумерації, а практикуємо так зване “незалежне шифрування”. Шифр складається із типового набору даних, почерпнутих з історії архівного документа (а тому зрозумілих студентіві-збирачеві, який архівує власноруч зібраний матеріал). Унікальність імені документа забезпечується також логікою найменування від загального до окремого (відповідно, в імені окремого документа послідовно відбито імена усіх структурних рівнів, до яких він належить).

фічні матеріали індивідуальних польових досліджень студентів, зрозуміло, не репрезентують фольклорну традицію на такому фаховому рівні, як експедиційні матеріали, однак вони значно різноманітніші за своєю географією, адже дають уявлення про фольклор тих куточків України, звідки походять студенти-збирачі.

В окремому особовому фонді – *ОЕК* – розміщено архівні документи, сформовані з фольклорно-етнографічних матеріалів фольклористичних польових досліджень співробітників Кафедри (Андрія Вовчака, Ірини Федун, Ігоря Гунчика, Уляни Парубій). Тут наявні й матеріали, які надали на зберігання або подарували архіву колеги-дослідники з інших народознавчих інституцій (Оксана Кузьменко, Юрій Рибак, Ірина Клименко, Ліна Добрянська, Лариса Лукашенко, Тетяна Пархоменко, Володимир Галайчук). У фонді *ОЕК* зберігається також врятована частина матеріалів діалектологічних експедицій Львівського університету 1964–1968 років: значну частину цих записів становлять фольклорно-етнографічні фіксації. Це на сьогоднішній день найдавніші матеріали Фольклорного архіву Кафедри.

У фондах Фольклорного архіву Кафедри депоновано документи різних форм фіксації фольклорної традиції: аудіо- та відеозаписи, фотографії, графічні і текстові матеріали. З 2004 року у процесі реорганізації збирацької роботи студентів і викладачів Кафедри поступово вдалося змінити акценти з панівної у той час рукописної фіксації фольклору на використання звукозаписувальної, а згодом і відеозаписувальної техніки. І вже через кілька років саме аудіовізуальні форми фіксації склали основу матеріалів студентських фольклористичних експедицій. Це відповідно позначилося й на архівній діяльності Кафедри: яку було перепрофільовано з опрацювання переважно рукописних текстових документів на архівування звукових записів, фотографій, рідше відеозаписів, спочатку аналогового, а згодом і цифрового форматів. На сьогоднішній день аудіовізуальні документи складають основу архівних фондів і визначають специфіку архівної діяльності Фольклорного архіву КУФ.

Звукові документи. Оскільки Фольклорний архів КУФ порівняно “молода” архівна інституція, наявні звукові документи представлені здебільшого новітніми носіями інформації. Таких раритетних історичних носіїв звукозапису, як воскові валики, шелакові чи “децелітові” платівки, в архіві нема. Незначна частка звукових документів записана на магнітних стрічках (бобінах) – це 18 бобін із матеріалами діалектологічних експедицій Львівського університету імені Івана Франка 1964–1968 років. Більшою є кількість магнітофонних касет (різного виробництва і типу): у фонді *ЕК* – 231 одиниця, з них 77 касет – записи студентських експедиційних практик 1980–1990-х років. Фонд *ІЕК* налічує 76 касет 1990–2000-х років. Основна маса звукових записів архіву – це новітні електронні документи у вигляді звукових файлів, зафіксовані за допомогою цифрових звукозаписувальних пристроїв (диктофонів, рекордерів). Перші цифрові звукозаписи фольклору співробітники Кафедри виконали у 2006 році, а з 2007 року Кафедра намагається забезпечувати цифровими диктофонами студентські експедиційні практики. Станом на квітень 2016 року на електронних накопичувачах архіву зберігається 6 709 файлів аудіофіксацій, у яких акумульовано 2 772 години звукових записів. Найціннішими є зібрання фонду *ЕК*: 2 684 файли – 1 843 години звукових записів. Фонд *ІЕК* містить 3 551 файл – 692 години звукових записів; фонд *ОЕК*: 474 файли – 237 годин.

Звуковими фіксаціями Фольклорного архіву КУФ охоплено найрізноманітніші явища українського фольклору (здебільшого зі середовища селянського), які побутують як в активній формі (у щоденному житті, обрядовості), так і пасивно (зберігаючись у пам'яті людей старшого покоління). Кількісно переважають твори пісенні, з-поміж них пісні календарно-обрядові (колядки, коляди, веснянки і гаївки) та родинно-обрядові (весільні ладжанки, пісні і приспівки), пісні з особистого й родинного життя (любовні та родинно-побутові пісні і балади, колискові пісні), пісні історичні (козацькі, стрілецькі, повстанські). Прозовий фольклор репрезентований записами демонологічних оповідань, історичних переказів та оповідань (про повстанську боротьбу, переслідування і виселення українців у Сибір, депортації). Кількість звукових фіксацій інструментальної музики в архіві незначна. Більшість фольклорних творів у фондах ЕК та ІЕК (згідно з новою концепцією документування фольклору, започаткованою на Кафедрі у 2004 році) записано з детальною аудіофіксацією традиційного побутового й обрядового контекстів, функціонування у процесі живого спілкування носіїв традиції (комунікативний контекст).

Візуальні документи. Відео- та фотодокументи Фольклорного архіву КУФ – це здебільшого цифрові фіксації (за винятком кількох десятків фотовідбитків), які співробітники і студенти кафедри почали системно робити з 2007 року. Станом на квітень 2016 року у фондах архіву зберігається 1798 електронних файлів відеозаписів (у фонді ЕК – 537 файлів, у фонді ІЕК – 877 файлів, у фонді ОЕК – 384 файли) та 22 400 електронних файлів фото (у фонді ЕК – 12 997 файлів, у фонді ІЕК – 3 168 файлів, у фонді ОЕК – 6 235 файлів).

Об'єктами відеофіксації є фольклорні твори, народні звичаї та обряди у “живому” побутуванні серед народу (у “натуральному” контексті запису). Серед таких фіксацій – обрядовість західнобойківської “собані” (Турківський район Львівської області, 2008–2010 роки), обрядовість і фольклор новорічних обходів на Стрийщині (Львівська область, 2009 рік), обрядовість і фольклор “Трійці” на Західному Поліссі (обряд “водити Куста”, поминальне голосіння на могилах; село Сварицевичі Рівненської області, 2010 рік), традиційний ляльковий вертеп “бетлейка” (Старосамбірщина Львівської області, 2011–2012 роки), гуцульське інструментальне музикування (Путильський район Чернівецької області, 2015 рік) та ін. Серед депонованих в архіві фотодокументів переважають фото респондентів; обрядових речей, атрибутів і моментів; побутових реалій; історико-культурних та етнографічних об'єктів (зокрема сакральна і житлово-господарська народна архітектура); фотокопії старих фотографій з колекцій респондентів.

Фольклорний архів Кафедрі містить велику кількість *текстових документів*: це рукописні (студентські фольклорні записи 1980-х – початку 2000-х років) й машинописні (комп'ютерні видруки, записи з початку 2000-х років) матеріали та електронні файли. Станом на квітень 2016 року на електронних носіях в архіві зберігається 4 914 файлів текстових документів (у фонді ЕК – 1774 файли, у фонді ІЕК – 2 929 файлів, у фонді ОЕК – 211 файлів). Наявні текстові документи істотно різняться способом представлення фольклорних явищ. Виокремлюємо дві групи текстових матеріалів: 1) *рукописні збірники текстів* зафіксованих під час польових досліджень фольклорних творів (записані у так звані “загальні” зошити;

фольклорні твори, здебільшого пісенні, укладено за групами, циклами і жанрами; до кожного твору подано короткий “паспорт”). У матеріалах студентських практик 1990-х років зберігається також копія рукописного збірника на окремих непагінованих аркушах; 2) *посеансова текстова документація фольклорно-етнографічних матеріалів* (була запроваджена на Кафедрі 2004 року для опрацювання та зберігання в електронному форматі, а також для видруку на папері). У паперовому вигляді ця текстова документація упорядкована за практиками, у межах яких укладено картонні папки окремого збирача чи збирацької групи. У кожній такій папці зібрано так звані “м’які папки” збирацьких сеансів: тут міститься паспортна й супровідна інформація сеансу, словесна транскрипція записаних під час сеансу фольклорно-етнографічних матеріалів. У папку збирача чи збирацької групи входять також звіт про практику, використовуваний у 2004–2007 роках реєстраційні картки аудіозаписів (на магнітофонних касетах) та фотовідбитки. З 2008 року через відсутність архівного приміщення архів припинив видрук та зберігання на паперовій основі текстових матеріалів фонду ЕК, згодом і фондів ІЕК та ОЕК. Тепер усі нові надходження текстових документів за результатами фольклористичних практик зберігаються в архіві лише в електронному форматі.

Зберігання архівних документів Фольклорного архіву КУФ

У середовищі аудіовізуального архівування під зберіганням розуміють комплекс заходів, скерованих на забезпечення постійної доступності і максимальної цілісності аудіовізуального документа. Загалом це може охоплювати доволі широкий спектр принципів, засобів, процесів і дій, націлених на консервацію і відновлення носіїв; реконструкцію початкової версії; копіювання й опрацювання звукового й/або візуального змісту документа; технічне обслуговування носіїв у належних умовах зберігання; зберігання або емуляцію застарілих технологій, обладнання і середовищ відображення; дослідження і підбір інформації задля забезпечення такої діяльності [34, с. 24]. Погодьмося, таке визначення кардинально різниться від поширеного не лише у побуті, але й серед багатьох архівістів поверхового трактування терміну зберігання як звичайного синоніма до слів копіювання чи дублювання. Це, на переконання Рея Едмондсона, сприяє утвердженню в архівній практиці цілком хибної ідеї, що створення копії із загроженого носія є підсумком процесу зберігання. Насправді ж – це лише його початок. *Зберігання не є дискретним процесом, а радше нескінченим завданням менеджменту* [34, с. 24] – ця концепція має стати засадничою особливо у площині електронного архівування. Потрібно чітко усвідомити, що сучасні аудіовізуальні документи неможливо зберігати у такий же спосіб, що й книжкові чи архівні документи на паперовій основі: старанно покладати на полиці, встановити належні кліматичні, хімічні, бактеріологічні, безпекові та інші умови, і за потреби, років через 100 чи 200, зняти з полиці і “прочитати”. Те, чи їх можна буде прослухати або переглянути у майбутньому, і чи вони взагалі доживуть до цього майбутнього, залежатиме від якості і безперервності їх обслуговування, контролю, копіювання, переходу на нові формати й технології – тобто, збереження. Тож, “nothing has ever been preserved – at best, it is *being* preserved!” [2, s. 24].

У руслі цих концепцій і зваживши на домінування у фондах Фольклорного архіву КУФ аудіовізуальних документів (аудіо- й відеозаписів, фотографій; як

аналогового, так і цифрового форматів), які характеризуються відносною нестійкістю носіїв та їх технологій – функція зберігання документів є однією з центральних у діяльності Архіву за рівнем уваги і складності реалізації.

Фольклорний архів КУФ, як уже згадано, не має у своїх фондах таких складних для зберігання раритетних носіїв звукозапису, як воскові валики, гнучкі плівки, найдавніші магнітні плівки без котушок чи ін. Історичні носії в Архіві представлені хіба магнітофонними касетами: понад 300 шт., з яких 77 касет советського виробництва (типу МК-60, середини 1980-х років виготовлення, тривалістю запису/відтворення 60 хв.: дві сторони по 30 хв.), інші – це різноманітні касети зарубіжного походження (з початку 1990-х і до середини 2000-х років). Касети здебільшого укомплектовані магнітною стрічкою так званого типу А (з робочим шаром Fe, тип 1). Упродовж 2010–2011 років ці касети було оцифровано з використанням касетного магнітофона (Teac W-600R, придбаного 2007 року), персонального комп'ютера та комп'ютерного звукового редактора Adobe Audition (версія 1.0)¹. У процесі оцифрування звуку було застосовано такі технічні параметри: частота дискретизації – 44 кГц, розрядність – 16 бітів, формат аудіофайла – wave. Дещо занижені параметри оцифрування (з погляду діючих стандартів цифрового конвертування²) були зумовлені головно відсутністю в Архіві достатньої кількості носіїв для зберігання й резервного копіювання отриманої цифрової інформації. Через брак приміщення Архів також не може забезпечити належне технічне збереження аналогових магнітних носіїв звуку: на сьогоднішній день магнітофонні касети і магнітні котушки (бобіни), укладені у їх заводські упаковки, лежать у шафах у картонних ящиках, додатково запаковані поверх упаковки у поліетиленові файлики, щоб хоч якось уберегти їх від різких змін температури й вологості у приміщенні, яке використовується ще й для викладацьких засідань і принагідно як студентська аудиторія. Зрозуміло, що гарантувати електромагнітний режим зберігання цих носіїв за таких умов Архів не може зовсім.

Основну частину архівних фондів Фольклорного архіву КУФ складають електронні документи у вигляді аудіо-, відео-, фото- і текстових комп'ютерних файлів. Збереження цієї інформації в Архіві відбувається сьогодні фактично на побутовому рівні: комп'ютерні файли фіксацій (разом із файлами оцифровок аналогових звукових та інших документів) розміщено на переносних зовнішніх накопичувальних дисках (HDD); задля безпеки зроблено резервні копії усієї інформації на трьох накопичувальних дисках (ємністю 3 ТБ кожен), які зберігаються у різних місцях. На сьогоднішній день Університет не в стані надати віртуальний простір на власному сервері чи замовити комерційний сервер, щоб бодай частково автоматизувати процес зберігання цифрової інформації Архіву. Така ситуація доволі ускладнює функціонування Архіву: найперше, простору на наявних

¹ Adobe Audition – професійний звуковий редактор (комп'ютерне програмне забезпечення), виробництва компанії Adobe Systems, для поглибленого редагування цифрового звуку.

² Архівні інституції, які професійно займаються збереженням звукової культурної спадщини, широко застосовують розрядність 96 кГц / 24 біти. Такі параметри рекомендує і Технічний комітет Міжнародної асоціації звукових і аудіовізуальних архівів (IASA) у третьому варіанті свого стандарту IASA-TC 03 “Збереження звукової спадщини: етичні аспекти, принципи і стратегії” (грудень 2005 року) [4, § 10].

зовнішніх накопичувальних дисках (до речі, приватної власності), враховуючи сьогоднішні темпи надходжень архівних матеріалів, збільшення частки відеозаписів та загалом зростання “ваги” аудіовізуальних форматів, вистачить хіба на два наступні роки. Трикратне резервне копіювання архівних документів на зовнішні диски відбувається винятково мануально, що є вельми трудомістким й часозатратним процесом і не хоронить від помилок, які можуть призвести до втрати частини інформації. Існують проблеми з довговічністю і надійністю самих побутових зовнішніх накопичувальних дисків (HDD). Зрештою, уже сьогодні за наявного обсягу електронних архівних фондів існує нагальна потреба систематичної перевірки стану електронних документів (виявлення і відновлення пошкоджених файлів). Із дальшим збільшенням кількості електронних архівних документів вже у недалекому майбутньому постане проблема постійного відстеження застарілих форматів файлів і переведення інформації у нові формати. Наявними мануальними способами оперування електронними документами досягти цього буде неможливо. А для Фольклорного архіву КУФ це питання дуже актуальне, бо чималу частку записів студенти роблять за допомогою доступної їм побутової звуко- чи відеозаписувальної техніки (мобільні телефони, планшети), записувальні формати якої вельми і вельми мінливі.

Доступ до архівних документів Фольклорного архіву КУФ¹

Надання доступу до архівних документів сьогодні вважають чи не найголовнішою функцією сучасного архіву². Цей процес умовно розділяють на дві складові: 1) фізичний доступ користувача до документів (можливість отримати для опрацювання документи різних форм фіксації та форматів носіїв), 2) інструменти пошуку і систематизації архівних документів та їх інформації. У першій складовій розвиток Фольклорного архіву КУФ на сьогоднішній день фактично заблокований через відсутність реального та віртуального архівних просторів. Брак власного архівного приміщення не дає змоги облаштувати бодай одне робоче місце для користувачів архіву (особливо тих, кого цікавлять архівні документи на паперовій основі). Відсутність віртуального простору на сервері перешкоджає налагодженню апаратного локального доступу до електронних документів Архіву. Тому процес користування матеріалами Фольклорного архіву КУФ (і зокрема електронними) сьогодні досить трудомісткий і часозатратний: користувач замовляє документи, архівіст робить копію цих документів із зовнішнього резервного диску

¹ Терміном “доступ” архівісти позначають різні форми використання матеріалів, послуг і знань архіву, враховуючи відтворення у реальному часі звуку та рухомих зображень, а також звернення до джерел інформації про масиви звуків і рухомих зображень. Цей процес може бути активним (з ініціативи архівної інституції) чи пасивним (ініціатива належить користувачам) [34, с. 25].

² На думку Рея Едмондсона, “зберігання і доступ – два боки однієї медалі... Вони настільки взаємопов’язані, що доступ можна розглядати *невід’ємною частиною* зберігання... Зберігання повинне гарантувати постійну доступність, але воно не самодостатнє: без доступу воно не має жодного сенсу” [34, с. 24]. Ці думки, хоч і стосуються специфіки зберігання нестійких за своєю природою аудіовізуальних документів, ілюструють сучасну загальну філософію архівної праці, націлену на максимальну відкритість архіву і доступність архівних матеріалів для користувача (звісно, з дотриманням відповідного законодавства).

(HDD) на архівний комп'ютер-ноутбук і підбирає час, коли кабінет, у якому перебуває Лабораторія, буде потенційно вільний; лише після цього користувач зможе підійти у Лабораторію і попрацювати з архівними документами. За таких умов, потрібно зізнатися відверто, працювати в Архіві може лише обмежене коло користувачів, до яких є довіра (студенти і викладачі Кафедри чи колеги-науковці із дружніх інституцій), бо ж немає змоги системно консультивати і контролювати працю з архівними документами.

Передумовою активного й ефективного використання депонованих в архіві матеріалів є належний інформаційно-пошуковий інструментарій (різноманітні описи, путівники, довідники, каталоги – які дають змогу користувачеві орієнтуватися у змісті архівних фондів). Мрією кожного архіву є найдетальніша каталогізація архівних фондів, що містила б інформацію про їх найдрібніші складові (одиниці зберігання й окремі документи). Для фольклорних архівів така мрія – це каталоги, в яких мінімальною (базовою) одиницею каталогізації є безпосередньо фольклорний твір. І хоч сучасні інформаційні технології дають змогу відмовитися від громіздких рукописних чи машинописних каталогів у формі картотек і створювати комп'ютерні інформаційні бази про архівний матеріал – так звані електронні каталоги, все одно глибинна каталогізація архівних фондів і надалі залишається трудомісткою і дорогою справою.

Перша спроба каталогізувати матеріали Фольклорного архіву КУФ датована 2011 роком. Опершись на каталогізаційний досвід Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської музичної академії імені Миколи Лисенка (ПНДЛМЕ) [14; 15], співробітники Лабораторії фольклористичних досліджень вирішили спроектувати пошуковий каталог, базовою одиницею систематизації матеріалу у якому був би окремий фольклорний твір. Проект виконувала архівіст Марія Папіш, опрацьовуючи документи окремої архівної серії. Технічно каталог було побудовано на основі простої і доступної комп'ютерної програми електронних таблиць Microsoft Office Excel¹. Для опису фольклорного твору було застосовано 18 параметрів (які представляють головні змістові і паспортні відомості про твір): інципіт, жанр (наукове і народне визначення), тематика/функція, географія запису (населений пункт, його категорія, адміністративний номер, сільрада, район, область, держава), респондент(и), дата запису, збирач(і), архівний паспорт (фонд, архівний шифр аудіозапису, відеозапису, текстової фіксації/транскрипції). Опрацьований каталог за названими параметрами давав можливість систематизувати інформацію про 2 322 позиції – фольклорні твори, зафіксовані у межах одного експедиційного польового дослідження (матеріали студентської експедиції “Західна Бойківщина – 2008”, керівники Андрій Вовчак, Ірина Довгалюк)².

¹ Такий табличний каталог дає змогу досить зручно описувати матеріал (у горизонтальних рядках таблиці) за визначеними параметрами (заданими у колонках таблиці) і потім сортувати його за окремими параметрами чи їх комбінаціями, також робити текстовий пошук.

² Сьогодні каталог уже не використовується, оскільки матеріали зазначеної експедиції у 2014 році були депоновані в Електронному архіві українського фольклору (<https://folklore-archive.org.ua/expedition/1/>), який комплексно забезпечує можливість систематизації архівної інформації та доступу безпосередньо до самих документів.

Однак попри свою результативність проект зупинився через брак людського ресурсу в Лабораторії: розширення документаційної праці на Кафедрі спричинилося до збільшення надходжень польових матеріалів у Фольклорний архів КУФ, що цілковито завантажило тоді єдиного співробітника Лабораторії невідкладною роботою з депонування нових надходжень. У цей час і в цих умовах каталогізаційну справу відсувало у часі також і властиве для багатьох невеликих архівів “орієнтування” на таке зручне альтернативне джерело інформації про архівні матеріали – як досвідчений архівіст, який дуже добре знається на фондах. Це згодом, правда, зіграло свій злий жарт з Фольклорним архівом КУФ, коли архівістка змушена була на якийсь час покинути роботу і “забрала зі собою свої знання” [34, с. 49]. Нові документаційні проекти (і зокрема запуск у жовтні 2014 року Електронного архіву українського фольклору) повністю вичерпали людський ресурс Лабораторії, і тоді було вирішено залучити до каталогізації документів Фольклорного архіву студентів спеціальності “фольклористика” у межах виконання дипломних і магістерських проектів. Для експериментального опрацювання було обрано фонд ІЕК як найменш відомий своїми матеріалами¹. Зважаючи на фахові можливості студентів-виконавців каталога, часові обмеження (терміном підготовки кваліфікаційної роботи), якість опрацювання архівного матеріалу, а особливо на потребу пришвидшити каталогізацію та якнайшвидше відкрити інформаційний доступ користувачам до архівних документів, було вирішено обмежити глибину каталогізації фондів: отож базовою одиницею систематизації матеріалу у новому каталозі було обрано збирацький сеанс (а не фольклорний твір, як у попередньому)². Основним параметром систематизації (рівень колонок табличного каталога) визначено деталізовану географію записів – інформацію про місце фіксації фольклорного матеріалу: населений пункт, його адміністративний номер, адміністративне підпорядкування (сілрада, ОТГ/район, область)³. За цим параметром пропонований каталог можна зарахувати до типу географічних. Серед інших параметрів систематизації: дата запису; респондент(и); збирач(и); форма архівного упорядкування матеріалів; форма фіксації матеріалів (аудіозапис, відеозапис, текстовий запис, транскрипція, фотографія); кількість зафіксованих фольклорних творів у сеансі; стан опрацювання матеріалів; архівний паспорт (фонд, серія, одиниця зберігання) (таблиця 2).

¹ Цей фонд, як уже зазначено вище, складають фольклорно-етнографічні записи студентських фольклористичних практик стаціонарного типу, які студенти проходили індивідуально за місцем проживання. Матеріал, отже, найрозмаїтіший за своєю географією і, відповідно, змістом (особливо в останні роки, коли на філологічному факультеті Львівського університету значно зросла кількість студентів з-поза меж Львівської та сусідніх областей).

² Такий посеансовий принцип каталогізації у 1996 році успішно застосували для систематизації народномузичних архівних матеріалів у Проблемній науково-дослідній лабораторії музичної етнології Львівської музичної академії імені Миколи Лисенка (архівіст Ліна Добрянська) [14].

³ Адміністративний номер і підпорядкованість населених пунктів подано за Класифікатором об'єктів адміністративно-територіального устрою України (КОАТУУ, чинний від 01.01.1998 року).

Таблиця 2. Сторінка електронного каталогу Фольклорного архіву КУФ

№	населений пункт	В	С	район / підполі	область	Е	Ф	Г	Н	І	Ж	К	Л	М	N	Р
1	населений пункт	В	С	район / підполі	область	Е <td>Ф</td> <td>Г</td> <td>Н</td> <td>І</td> <td>Ж</td> <td>К</td> <td>Л</td> <td>М</td> <td>N</td> <td>Р</td>	Ф	Г	Н	І	Ж	К	Л	М	N	Р
25	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	06.07.2014	Г.П.Дуда	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	10	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans01
26	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	10.07.2014	О.Г.Гудзик	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	30	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans02
27	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	14.07.2014	О.Г.Гудзик	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	5	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans03
28	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	16.07.2014	Н.М.Васильо	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	3	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans04
29	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	05.08.2014	Ю.І.Калачук	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	5	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans05
30	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	19.08.2014	Л.І.Уланова	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	3	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans06
31	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	20.08.2014	Л.І.Уланова	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	8	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans07
32	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	22.08.2014	І.С.Чурнопор	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	1	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans08
33	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	25.08.2014	Т.В.Смаль	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	9	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans09
34	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	28.08.2014	А.А.Антонюк	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	5	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans10
35	Бель	4624810300	Бель	Сокаль	Львів	2014	28.08.2014	О.Р.Антонюк	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	1	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_antonyuk_seans11
36	Бендого	4624883502	Мехирчуча	Сокаль	Львів	2013	14.08.2013	Т.А.Дровбуш	І.Мирнової	І.Мирнової	сеанс	а/ф	4	0	ІЕК	ІЕК_OS20130701_myranova_seans01
37	Бендого	4624883502	Мехирчуча	Сокаль	Львів	2013	15.08.2013	Н.І.Кох, Г.І.Скиба	І.Мирнової	І.Мирнової	сеанс	а/ф	14	0	ІЕК	ІЕК_OS20130701_myranova_seans02
38	Берегелі	6822781702	Веселівка	Красилів	Хмельницький	2014	16.08.2014	Н.І.Толочук, М.І.Ю.Бричко	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а/ф	18	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_briчко_seans02
39	Берегелі	6822781702	Веселівка	Красилів	Хмельницький	2014	01.09.2014	Є.М.Нумюк, Г.М.Ю.Бричко	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	23	0	ІЕК	ІЕК_HS20140701_briчко_seans04
40	Берездівці	4623080401	Берездівці	Миколаїв	Львів	2013	23.07.2013	М.П.Яруш, Д.П.Ос'я Ратич	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	7	0	ІЕК	ІЕК_OS20130701_ratych_seans02
41	Берездівці	4623080401	Берездівці	Миколаїв	Львів	2013	06.08.2013	М.П.Яруш, Д.П.Ос'я Ратич	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	10	0	ІЕК	ІЕК_OS20130701_ratych_seans03
42	Берездівці	4623080401	Берездівці	Миколаїв	Львів	2013	25.08.2013	Л.М.Мартинович	Т.Ратич	Т.Ратич	сеанс	а	13	0	ІЕК	ІЕК_OS20130701_ratych_seans04
43	Берездівці	4623080401	Берездівці	Миколаїв	Львів	2013	29.08.2013	Л.М.Мартинович	Т.Ратич	Т.Ратич	сеанс	а	6	0	ІЕК	ІЕК_OS20130701_ratych_seans05
44	Берездівці	4623080401	Берездівці	Миколаїв	Львів	2015	07.07.2015	М.В.Т.Гринь, М.П.Б.Х.Пронів	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	21	0	ІЕК	ІЕК_BO20150701_proniv_seans01
45	Берездівці	4623080401	Берездівці	Миколаїв	Львів	2015	08.07.2015	М.В.Т.Гринь, М.П.Б.Х.Пронів	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	22	0	ІЕК	ІЕК_BO20150701_proniv_seans02
46	Берездівці	4623080401	Берездівці	Миколаїв	Львів	2015	13.07.2015	О.М.Пронів, М.А.Г.Х.Пронів	Л.Антонюк	Л.Антонюк	сеанс	а	17	0	ІЕК	ІЕК_BO20150701_proniv_seans03
47	Берездівці	4623080401	Берездівці	Миколаїв	Львів	2014	22.08.2014	М.П.Венчук	М.Осмицицька	М.Осмицицька	сеанс	а/ф	38	0	ІЕК	ІЕК_MCH20140701_osimnytska_seans01
48	Берездівці	4623080401	Берездівці	Миколаїв	Львів	2014	28.08.2014	Л.В.Кузик	М.Осмицицька	М.Осмицицька	сеанс	а/ф	28	0	ІЕК	ІЕК_MCH20140701_osimnytska_seans02
49	Берлін	4620388605	Заліччик	Броди	Львів	2014	11.07.2014	Н.А.Пороховник	Л.Голово	Л.Голово	сеанс	а	10	0	ІЕК	ІЕК_OH20140701_golovo_seans01
50	Берлін	4620388605	Заліччик	Броди	Львів	2014	14.07.2014	О.П.Дутка	Л.Голово	Л.Голово	сеанс	а	9	0	ІЕК	ІЕК_OH20140701_golovo_seans02
51	Берлін	4620388605	Заліччик	Броди	Львів	2014	16.07.2014	Г.В.Драж, В.О.Дід	Л.Голово	Л.Голово	сеанс	а	13	0	ІЕК	ІЕК_OH20140701_golovo_seans03
52	Берлін	4620388605	Заліччик	Броди	Львів	2014	28.07.2014	Н.С.Колос	Л.Голово	Л.Голово	сеанс	а	8	0	ІЕК	ІЕК_OH20140701_golovo_seans05
53	Берлін	4620388605	Заліччик	Броди	Львів	2014	30.07.2014	О.П.Дутка	Л.Голово	Л.Голово	сеанс	а	14	0	ІЕК	ІЕК_OH20140701_golovo_seans06
54	Бертинки	6124280201	Бертинки	Монастирська	Тернопіль	2015	21.08.2015	Т.М.Гладка, Н.Б.П.В.Бойко	О.Оршин	О.Оршин	сеанс	а	45	0	ІЕК	ІЕК_OS20150701_boiko_seans01
55	Бишків	4622780801	Бишків	Жовква	Львів	2015	12.08.2015	Г.Ю.Шевць	С.Добрянська	С.Добрянська	сеанс	а/ф	25	0	ІЕК	ІЕК_HS20150701_oyuschyn_seans03
56	Бібрка	4623310300	Бібрка	Перемішляни	Львів	2014	11.08.2014	С.Р.Калинович	С.Добрянська	С.Добрянська	сеанс	а/ф	9	0	ІЕК	ІЕК_OH20140701_obbyanska_seans01
57	Бібрка	4623310300	Бібрка	Перемішляни	Львів	2014	18.08.2014	С.Р.Калинович, І.А.С.Добрянська	С.Добрянська	С.Добрянська	сеанс	а/ф	13	0	ІЕК	ІЕК_OH20140701_obbyanska_seans02
58	Бібрка	4623310300	Бібрка	Перемішляни	Львів	2014	02.07.2014	М.В.Хоміцька	А.Генч	А.Генч	сеанс	а	23	0	ІЕК	ІЕК_OH20140701_herts_seans01
59	Біла Церква	3210300000	Біла Церква	Біла Церква	Київ	2015	04.07.2015	О.І.Маленко	О.Останніна	О.Останніна	сеанс	а	6	0	ІЕК	ІЕК_HS20150701_ostanna_seans03
60	Біла Церква	3210300000	Біла Церква	Біла Церква	Київ	2015	02.07.2015	Л.П.Останніна	О.Останніна	О.Останніна	сеанс	а	5	0	ІЕК	ІЕК_HS20150701_ostanna_seans01
61	Біла Церква	3210300000	Біла Церква	Біла Церква	Київ	2015	04.07.2015	Н.О.Косар	О.Останніна	О.Останніна	сеанс	а	7	0	ІЕК	ІЕК_HS20150701_ostanna_seans02
62	Біле	4623380401	Біле	Перемішляни	Львів	2014	10.08.2014	Г.І.Камінська	О.Р.Дуда	О.Р.Дуда	сеанс	а	63	0	ІЕК	ІЕК_OH20140701_duda_seans01
63	Біличі	4625180201	Біличі	Старий Самб	Львів	2015	05.07.2015	Ю.І.Паллик, Л.П.П.Паллик	Л.Паллик	Л.Паллик	сеанс	а	2	0	ІЕК	ІЕК_HS20150701_palyk_seans01
64	Біличі	4625180201	Біличі	Старий Самб	Львів	2015	09.07.2015	Г.Кость, Л.П.Паллик, П.Паллик	Л.Паллик	Л.Паллик	сеанс	а	28	0	ІЕК	ІЕК_HS20150701_palyk_seans02
65	Біличі	4625180201	Біличі	Старий Самб	Львів	2015	12.07.2015	Л.Паллик, В.Паллик, П.Паллик	Л.Паллик	Л.Паллик	сеанс	а	5	0	ІЕК	ІЕК_HS20150701_palyk_seans03
66	Біличі	4625180201	Біличі	Старий Самб	Львів	2015	18.07.2015	Л.Паллик, М.Р.Паллик	Л.Паллик	Л.Паллик	сеанс	а	1	0	ІЕК	ІЕК_HS20150701_palyk_seans04
67	Біличі	4625180201	Біличі	Старий Самб	Львів	2015	19.07.2015	К.Ф.Лежан, Л.М.Кул.Паллик	Л.Паллик	Л.Паллик	сеанс	а	12	0	ІЕК	ІЕК_HS20150701_palyk_seans05
68	Більшівці	2621255300	Більшівці	Галич	Івано-Франківський	2015	25.07.2015	Т.Хоровак, О.І.Сеанс	Т.Хоровак, О.І.Сеанс	Т.Хоровак, О.І.Сеанс	сеанс	а	1	0	ІЕК	ІЕК_IF20150701_khoronzhuk_seans06
69	Більшівці	2621255300	Більшівці	Галич	Івано-Франківський	2015	21.08.2015	А.Д.Горчак	Т.Хоровак, О.І.Сеанс	Т.Хоровак, О.І.Сеанс	сеанс	а	3	0	ІЕК	ІЕК_IF20150701_khoronzhuk_seans07
70	Більшівці	2621255300	Більшівці	Галич	Івано-Франківський	2015	25.08.2015	В.Г.Забірач	Т.Хоровак, О.І.Сеанс	Т.Хоровак, О.І.Сеанс	сеанс	в	21	0	ІЕК	ІЕК_IF20150701_khoronzhuk_seans08
71	Більшівці	2621255300	Більшівці	Галич	Івано-Франківський	2015	25.08.2015	І.П.Турковська, А.Т.Хоровак	Т.Хоровак, О.І.Сеанс	Т.Хоровак, О.І.Сеанс	сеанс	в	7	0	ІЕК	ІЕК_IF20150701_khoronzhuk_seans09

Упродовж п'яти місяців на зламі 2015–2016 років студентка Ольга Гук проаналізувала й описала в каталозі електронні архівні документи фонду ІЕК, сформовані з фольклорно-етнографічних фіксацій, виконаних у межах студентських фольклористичних практик за місцем проживання, що відбулися у 2013–2015 роках. Загалом було описано 20 архівних серій (одна серія охоплює матеріали фольклористичної практики однієї студентської групи), що містять 1 285 одиниць зберігання (тобто, матеріали 1 285 збирацьких сеансів) [13].

Незважаючи на свою позірну простоту, створений за допомогою програми Microsoft Office Excel табличний каталог дає змогу проводити широкий спектр пошукових і систематизаційних операцій із внесеною архівною інформацією (використовуючи програмні функції пошуку, фільтрування, розрахунку та ін.). Каталог насамперед націлений швидко зорієнтувати користувача у географії матеріалів Фольклорного архіву КУФ: тут особливо затребувана функція з'ясування наявності фіксацій з конкретного населеного пункту, району. Можливо проводити пошук матеріалу за прізвищем респондента і збирача; відсортовувати матеріал за формами фіксації (аудіозапис, відеозапис, текстовий запис, фотографія). Водночас каталог пропонує статистику фондів: допомагає підрахувати кількість фольклорних фіксацій, зроблених в шуканому населеному пункті, районі, області; від конкретного респондента; зусиллями конкретного збирача тощо). Загальна статистика представлених у каталозі фольклорних матеріалів фонду ІЕК на сьогодні становить: 1 285 збирацьких сеансів, під час яких було записано 21 420 одиниць фольклорних творів та етнографічних коментарів. З метою популяризації та удосконалення інформації про матеріали Фольклорного архіву КУФ каталог розміщено на інтернет-сторінці Архіву із можливістю вільного завантаження. У планах Лабораторії – шляхом залучення магістерських проектів налагодити систематичну каталогізацію щорічних надходжень основних фондів Архіву, а також поступово опрацьовувати і каталогізувати старі архівні матеріали (і зокрема неелектронні документи).

Електронний архів українського фольклору (ЕАУФ) – четвертий елемент інституційного комплексу фольклористики у Львівському університеті імені Івана Франка. Як і Фольклорний архів Кафедри української фольклористики ЕАУФ також не має статусу офіційної інституції чи підрозділу і, відповідно, визначеного штату працівників, фінансування і локації. Фактично ЕАУФ функціонує на рівні віртуального науково-дослідного проекту Лабораторії фольклористичних досліджень. Сьогодні Електронний архів українського фольклору – це спеціалізований інтернет-комплекс (база даних та інтернет-сторінка) для електронного розміщення і презентації фольклорних матеріалів з метою їх фахового дослідження та культурно-просвітницького використання (<http://folklore-archive.org.ua/>).

Проект було започатковано у 2012 році за фінансової підтримки Міністерства освіти і науки України й націлено на теоретико-методологічне обґрунтування і практичну реалізацію ідеї електронного архівування фольклорних явищ¹. Над

¹ Розробка концепції, роботи з програмування і тестування Електронного архіву українського фольклору фінансувалися у рамках науково-дослідної теми “Українська фольклорна традиція кінця ХХ – початку ХХІ ст.: сучасна методологія записування і досліджен-

розбудовою Електронного архіву українського фольклору спільно працюють фахівці з фольклору й інформаційних технологій: кандидат філологічних наук Андрій Вовчак (концепція електронного архівування), магістр прикладної математики Роман Сулим (програмування електронного архіву), магістри фольклористики Марія Папіш (архівіст), Оксана Шутка (архівіст) і Соломія Мазур (архівіст).

ЕАУФ постав у першу чергу як спроба вирішення нагальної проблеми із користувацьким доступом до архівних матеріалів Фольклорного архіву КУФ. Як уже було зазначено вище, через брак архівних приміщень Архів не має можливості забезпечити своїм користувачам ефективний фізичний доступ до документів. У вирішенні цієї проблеми акцент було покладено на залучення сучасних інформаційних технологій (ідеться про електронні каталоги, бази даних, пошукові й систематизаційні алгоритми, серверне зберігання даних), які в площині архівній дають змогу не лише організувати й оперувати великими масивами різнорідної інформації про архівні документи, але також пропонують щораз кращі можливості для зберігання (у віртуальному просторі) й безпосереднього доступу в мережі Інтернет до самих архівних документів різних форм і форматів фіксації. Тут потрібно зазначити, що розробку стратегії електронного архівування, що відповідала б специфіці саме польового фольклорного матеріалу, який складає основу архівних фондів Фольклорного архіву КУФ, було розпочато ще раніше із вивчення зарубіжного досвіду побудови пошуково-архівних електронних систем [8; 11; 22]. У цьому плані особливо цінними для нас виявилися теоретико-методологічні й технічні напрацювання австрійського народнопісенного товариства “Österreichisches Volksliedwerk” [9], досягнуті у процесі створення об’єднаного електронного архіву федеральних народнопісенних товариств Австрії “Verbund der Volksliedwerke Österreichs und Südtirols” (<http://volksmusikdatenbank.at/>). 2008 роком датується перший практичний досвід Кафедри у площині електронного архівування українських фольклорних матеріалів: тоді доц. Андрій Вовчак розпочав співпрацю з розробниками веб-ресурсу “Українські пісні”¹ з метою інтеграції у базу даних та презентації на інтернет-сторінці цього ресурсу польових записів із Фольклорного архіву КУФ [10, с. 146–147].

Ці та інші пошуки і напрацювання співробітників Кафедри і Лабораторії у 2011 році щасливим випадком перетнулися із культурологічними зацікавленнями

ня” (шифр теми: РФ-112ф, термін виконання: 2011–2014 роки). Подальша розбудова і систематичне наповнення електронних фондів ЕАУФ відбуваються у межах нової науково-дослідної теми “Документування фольклорних дискурсів: історія, методологія, практика” (шифр теми: РФ-11ф, термін виконання: 2015–2017 роки). Науковий керівник обох тем – доктор філологічних наук, професор Василь Івашків (завідувач Кафедри української фольклористики імені акад. Філарета Колесси).

¹ “Українські пісні” (<http://www.pisni.org.ua>) – лідер серед інтернет-проектів у представленні у всесвітній електронній мережі української пісенної традиції (різних напрямів і стилів, у різних форматах фіксації: словесний і музичний текст, аудіо- та відеозапис). Його розробникам (Роман Паранчук, Андрій Юрчишин, Богдан Лялька) вдалося залучити до наповнення ресурсу широке коло дописувачів, які не лише публікують пісенні твори, але й проводять цікаві пошукові проекти (наприклад: з’ясування авторства, першого виконання, тематичне групування пісень та ін.).

інженера-програміста Романа Сулима¹, і так на початок 2012 року утворилася робоча група (Марія Папіш, Роман Сулим і Андрій Вовчак), яка з великим ентузіазмом взялася за реалізацію ідеї електронного архіву українського фольклору. Упродовж 2012–2013 років тривала активна робота над побудовою бази даних майбутнього архіву і з жовтня 2013 року архівіст Оксана Шутка розпочала її наповнення фольклорним матеріалом у тестовому режимі. Паралельно продовжувалася праця над програмуванням пошукових інструментів і дизайном інтернет-сторінки електронного архіву. І нарешті 1 жовтня 2014 року Електронний архів українського фольклору став доступний у мережі Інтернет за адресою: <http://folklore-archive.org.ua>. Відкриття ЕАУФ у сприйнятті робочої групи аж ніяк не стало завершенням проекту, а було радше початком нової і не менш напруженої праці: електронний аудіовізуальний фольклорний архів ще більше, ніж звичні “матеріальні” архіви, потребує безперервної підтримки (у першу чергу технічної, але також і науково-методологічної). Зважаючи на значне фінансове зубожіння державних науково-дослідних тем (і особливо девальвацію зарплатного фонду), безперебійне функціонування і розвиток ЕАУФ в останні два роки відбувалися великою мірою завдяки ентузіазму співробітників проекту (Романа Сулима – програмування і технічний супровід; Марії Папіш, Оксани Шутки та Соломії Мазур – наповнення архівних фондів), за що їм належить особлива подяка.

За типологією архівних інституцій Електронний архів українського фольклору класифікуємо як аудіовізуальний електронний спеціалізований архів. У плані змісту архівних фондів ЕАУФ на сьогоднішньому етапі його реалізації орієнтований на електронне розміщення і презентацію *польових записів української фольклорної традиції*, виконаних за методикою посеансової фіксації із використанням технічних записувальних пристроїв (звуко- та відеозапису, фотофіксації). Акцент на архівуванні польового матеріалу було зроблено свідомо із бажання увести його у широкий користувачський обіг (і не лише дослідницько-академічний) й надати можливість користувачеві “побачити” фольклорні явища у формі, максимально наближеній до їх природного, живого побутування. Такого типу матеріал упродовж останніх 30 років домінує у пошуково-дослідницькому доробку активних українських фольклористичних осередків і з погляду його обсягу, інформативності, достовірності, технічної якості є, без перебільшення, найціннішим джерельним надбанням фольклористики. Однак можна сказати, що і наука, і громадськість у су-

¹ Одним із таких зацікавлень Романа Сулима, близьким до фольклористичної проблематики, є інтернет-сторінка “Наше” (<http://nashe.com.ua/>), що презентує українську пісенність і чимало уваги надає саме народній пісні. За обсягом інформації та кількістю відвідувань “Наше” входить до трійки кращих українських інтернет-ресурсів зазначеної тематики. Ідея інтернет-сторінки з’явилася у Р. Сулима та його однодумців у 2003 році із бажання заповнити брак українських пісенних текстів у всесвітній електронній мережі. З метою популяризації української музики розробники сторінки створили і наповнюють каталог текстів українських пісень, до якого входять тексти як народних пісень, так і пісень сучасних українських виконавців. На кінець 2016 року на інтернет-сторінці “Наше” можна переглянути 29 314 текстів пісень, а також інформацію про 863 сучасних виконавців і 1 032 альбоми; у розділі mp3 зібрано 1 067 музичних файлів. Уся музика розміщена з дозволу авторів та є вільною для завантаження (<http://nashe.com.ua/about>).

часній Україні не вповні використовують потенціал цієї новітньої джерельної бази, головне через невиробленість методик та інструментів надання у доступ (як і залучення до наукового дослідження) великих масивів джерельної інформації. ЕАУФ фактично став першим в Україні дослідницьким майданчиком для розв'язання цих питань. Водночас у перспективі плануємо на основі наявної бази даних технічних польових фольклорних фіксацій розбудувати нові структури, які дали б змогу продуктивно розміщувати в ЕАУФ також такі важливі типи джерел, як рукописні фольклорні записи та друковані матеріали. У комплексі це заклало би основу для майбутнього великого електронного архіву українського фольклору – ефективного накопичувача й поширювача відомостей про фольклорну традицію нашого народу, представлених в усіх можливих формах і форматах фіксації та едіції.

Щодо форм і форматів архівованих документів, ЕАУФ сьогодні налаштований на депонування аудіо- та фотофіксацій фольклорної традиції – зроблених у цифровому форматі або ж “оцифрованих”. Складна інформаційна організація цього матеріалу відбувається на основі текстових транскрипцій фольклорних аудіофіксацій. Загалом же архівна структура ЕАУФ відкрита для розміщення документів як лінійних, так і нелінійних типів фіксації, тому у недалекій перспективі, із дальшим розвитком і здешевленням інтернет-технологій, сподіваємося налагодити в архіві і депонування фольклорних відеозаписів.

Структурно й функціонально Електронний архів українського фольклору побудовано на матеріалах та з урахуванням досвіду праці Фольклорного архіву КУФ. Зважаючи на подібність концепцій архівування Фольклорного архіву КУФ та архівів низки провідних українських фольклористичних інституцій (зокрема Львівської та Київської лабораторій етномузикології), це уможливило у майбутньому залучення цих інституцій для депонування їх архівних матеріалів в ЕАУФ.

Сьогодні наповнення архівних фондів ЕАУФ фольклорним матеріалом виконують співробітники Лабораторії фольклористичних досліджень, магістри фольклористики Марія Папіш, Оксана Шутка, Соломія Мазур, Лілія Шума. Процес депонування розпочинається з ретельної підготовки архівних матеріалів: перевірки фондової належності документів; перевірки паспортної інформації; вивірення транскрипцій словесних текстів фольклорних творів і контекстних коментарів; уточнення жанрової систематизації фольклорних творів. Окремо архівісти контролюють наявність особистої інформації (про респондентів, інших осіб), яку видаляють з копій архівних матеріалів, призначених для депонування в ЕАУФ. Після перевірки архівісти вносять матеріал в базу даних Електронного архіву і він одразу ж потрапляє у відкритий доступ в мережі Інтернет.

У стратегії формування архівних фондів ЕАУФ зроблено спробу поєднати кілька підходів, спрямованих, з одного боку, на задоволення вузько фахових потреб фольклористики у сучасній доступній джерельній базі, а з іншого – на зацікавлення загального користувача матеріалами архіву (а через них і науковою працею фольклористів). На практиці це втілюється у першочерговому депонуванні в ЕАУФ *репрезентативного* фольклорного матеріалу (це можуть бути матеріали масштабної експедиції, яка охоплює фольклорну традицію якогось терену у комплексі, або ж результати індивідуального польового дослідження, зосередженого на вичерпному вивченні конкретного фольклорного явища, наприклад, жанру,

тематичного пласту). У найближчій перспективі фахівці ЕАУФ планують такими репрезентативними колекціями (синхронними за часом постання) представити фольклорну традицію головних фольклорно-етнографічних регіонів України (зважаючи на специфіку архівних фондів Фольклорного архіву КУФ, зараз архівісти розміщують в ЕАУФ матеріали із західноукраїнських земель). Станом на кінець 2016 року в електронних фондах ЕАУФ задепоновано і надано для вільного користування (у мережі Інтернет) матеріали п'яти фольклористичних польових досліджень, які представляють фольклор Західної Бойківщини і Західного Полісся (триває розміщення матеріалу), традицію риндзювання (Яворівський район Львівської області), повстанську пісенність у репертуарі одного виконавця (Марія Максимішин, 85 років, село Запитів Кам'янка-Бузького району Львівської області). У цифрах цей архівний матеріал охоплює 67 збирацьких сеансів, 2 577 фольклорних творів і 2 050 коментарів, записаних від 146 респондентів зусиллями 35 збирачів.

Структура архівних фондів Електронного архіву українського фольклору

Структура електронних архівних фондів ЕАУФ спроектована за розглянутою вище моделлю архівної організації фольклорних польових матеріалів (див. рис. 1). Власне на основі цієї моделі було побудовано основні бази даних для автоматизованої організації документів на віддаленому сервері із подальшим їх проектуванням на спеціальній сторінці у мережі Інтернет (Електронний архів українського фольклору – www.folklore-archive.org.ua). Комплекс баз даних ЕАУФ своєю побудовою в основних рисах повторює ієрархічну структуру комп'ютерного каталога Фольклорного архіву КУФ (див. рис. 2), подібною є й логіка фондової організації архівних документів. Водночас суттєвою новацією фольклорного архівування в ЕАУФ стала можливість скоординованої організації не лише архівних документів як фізичних об'єктів, але й інформації, яка відбиває зміст цих документів (первинна архівна інформація або документна інформація), та інформації, яка є аналітико-синтетичним опрацюванням змісту документів (вторинна інформація). Завдяки використанню технології баз даних в ЕАУФ вдалося “поглибити” архівне опрацювання фольклорного польового матеріалу до рівня окремого фольклорного твору. Базовою одиницею організації архівних документів в ЕАУФ, як і в Фольклорному архіві КУФ, залишається одиниця зберігання (збирацький сеанс) – як тека, де фізично розташовані файли фіксацій (аудіо- та відеозаписи, фотографії). Однак у площині інформаційній ми маємо змогу розкласти зміст збирацького сеансу на ще менші одиниці – фольклорні твори і коментарі¹ – та здійснювати їх систематизацію й облік. Процес архівної організації – виокремлення й упорядкування – фольклорних творів (і коментарів) як інформаційних одиниць збирацького сеансу відбувається на основі текстової інформації, отриманої шляхом транскрибування фіксацій збирацького сеансу (головно аудіозаписів), а також текс-

¹ Терміном “коментарі” в ЕАУФ позначаємо різносторонню контекстну інформацію, яка постає у процесі комплексної фіксації фольклору під час збирацького сеансу. Зважаючи на фактографічну цінність такої інформації (особливо для розуміння природи функціонування традиції), її депоновано в ЕАУФ поряд із фольклорними творами у вигляді окремих одиниць.

тових записів у “польових зошитах” збирачів, і не супроводжується будь-якими змінами фізичних характеристик фіксацій як матеріальних архівних документів (наприклад: “порізка” електронних файлів аудіо- чи відеозаписів сеансу на окремі треки фольклорних творів). У базі даних архівіст створює унікальний зв’язок між кожною інформаційною одиницею збирацького сеансу (твором чи коментарем) та фіксацією цього збирацького сеансу (аудіо- чи відеозаписом) за часом початку відтворення цієї одиниці в записі (див. рис. 3).

Попри позірну інтегрованість творів і коментарів як одиниць збирацького сеансу (і, відповідно, найнижчих структурних рівнів) в ієрархічну структуру ЕАУФ, насправді перед нами приклад застосування *принципу паралельного співіснування різних типів архівних об’єктів* і можливих зв’язків між ними. Модель такого співіснування можна зобразити схематично у трьох площинах (рис. 3): тут виразно бачимо, що фіксації збирацького сеансу (аудіо- та відеозапис, фото) та фольклорні твори (і коментарі) розташовані на однаковому – найнижчому – рівні архівної структури ЕАУФ (рівень документа) – як складові збирацького сеансу. Але вони належать до різних площин за типом архівних об’єктів: фіксація функціонує у площині фізичних об’єктів як матеріальний документ (який має своє фізичне тіло – носій у вигляді комп’ютерного файлу, раніше – касети тощо). Натомість фольклорний твір і коментар належать до площини первинної (документної) інформації, адже вони постають як інформація у процесі аналізу матеріального документа (наприклад, аудіофіксації). У нашій концепції архівування, отже, фольклорний твір і коментар не трактовано як фізичні об’єкти, й у правильності такого трактування нас переконає досвід роботи з польовим матеріалом, особливо прозовим, коли науковці часто не можуть чітко встановити межі фольклорного твору у комунікаційному потоці; або ж узагалі вагаються, чи те, що звучить у запису, а ргіої є твором чи ні). Між кожним фольклорним твором (коментарем) та фіксацією встановлено унікальний зв’язок, який умовно називаємо сурядним. Так само “паралельно” розташовані у різних площинах і перебувають у сурядному зв’язку архівні об’єкти, що представляють первинну і вторинну (аналітико-синтетичну) інформацію, наприклад: фольклорний твір і його жанрове визначення, коментар і його інципіт (уніфіковане визначення з місту) (рис. 3).

Чітка ідентифікація об’єктів архівування за їх типом, укладання структур (особливо ієрархічних) лише з однотипних об’єктів, а отже незмішування в одній структурі об’єктів різних типів, пов’язування різнотипних об’єктів і структур винятково сурядними зв’язками, на наше глибоке переконання, – важлива запорука побудови ефективної архівної конструкції, яка даватиме архіву можливість за потреби інтегрувати нові форми і види документів та інформації. Особливо актуальна така вимога в умовах електронного архівування, коли технічна межа поміж різними архівними об’єктами (документом, документною інформацією та вторинною інформацією) дещо стирається, оскільки усі вони в архівних базах даних існують у вигляді цифрової інформації. І власне тут виникає загроза змішування, яка в багатьох випадках виявляється кризовою для архівної системи: цілком безперспективним зокрема є залучення в ієрархічну структуру організації матеріальних архівних документів якогось аналітичного критерію, наприклад, наукових класифікаційних систем. З розвитком науки вони можуть зазнавати змін або ж узагалі

вийти з ужитку – це означатиме руйнування одного з елементів ієрархічної структури, що загрожує крахом архівній системі загалом.

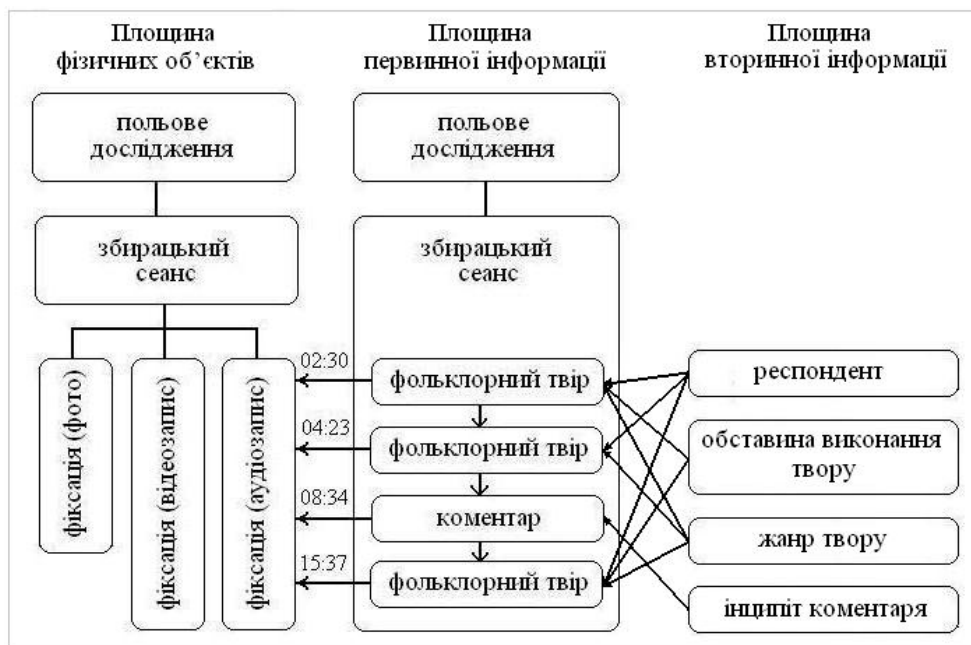

Рис. 3. Структура електронних архівних фондів ЕАУФ

Доступ до архівних документів Електронного архіву українського фольклору

Тут насамперед варто наголосити, що електронне архівування загалом внесло суттєві корективи у поняття “доступу до архівних документів”. Найпомітніші вони, мабуть, у площині *формату доступу*: на зміну фізичному доступу (як потребі користувача іти в архів, щоб там працювати з документами) електронне архівування пропонує віртуальний доступ до документів (чи їх цифрових копій) через мережу Інтернет. Очевидно, що з віртуальним доступом перед користувачем відкриваються значно ширші можливості пошуку і вивчення архівних документів і як наслідок архів суттєво розширює й урізноманітнює контингент своїх відвідувачів. Переконливі свідчення цьому подає статистика віртуального відвідування ЕАУФ (станом на кінець 2016 року). Хоч архівні фонди цього архіву ще незначні, однак щодня його “відвідують” від 60 до 100 активних користувачів, що складає у середньому 2 500 осіб на місяць. У святкові періоди (особливо в часі Різдвяних свят) кількість відвідувачів може сягати 500–600 осіб на день, що у місячному підсумку становить більше 5 000 осіб. 2 000–2 500 користувачів упродовж місяця переглядають 3 500–4 000 архівних документів. Абсолютну більшість активних користувачів ЕАУФ становлять мешканці України (92,38 %), серед інших: мешканці Росії (1,45 %), Польщі (1,09 %), Іспанії (0,81 %), Франції (0,73 %), США (0,73 %). Серед українських користувачів архіву переважають кияни (23,59 %) і львів'яни

(14,52 %), з-поміж інших: івано-франківці (4,17 %), тернополяни (3,45 %), хмельничани (2,72 %) ¹. Співробітники ЕАУФ свідомі усієї скромності наведеної статистики ², однак навіть така кількість відвідувачів цілковита немислима в умовах фізичного доступу до Фольклорного архіву КУФ та його документів (та ще й у ситуації, коли Архів не може забезпечити користувачеві умов праці).

Активне розгортання електронного архівування змінює і *форми доступу*, затираючи межі поміж такими його різновидами, як “активний” (ініціатива належить архіву: публічна презентація, показ, маркетинг архівних документів) та “пасивний” доступ (ініціатива належить користувачеві: архів відповідає на приватний пошуковий запит) [34, с. 48–49]. Архівний ресурс, що функціонує в мережі Інтернет, не лише презентує документи за допомогою власних пошуково-репрезентаційних інструментів, але також постійно перебуває в полі аналізу зовнішніх пошукових веб-систем – апаратно-програмних комплексів (як наприклад, Google), пошукові роботи яких індексують розміщену в архіві інформацію, “готуючи” її для відповідей на пошукові запити користувачів – тобто, електронний архів а рїгої функціонує у режимі комбінованого (“активного/пасивного”) доступу: його документи відкриті й доступні до використання навіть ще до появи користувачького запиту.

Розбудована для потреб комплексного електронного депонування фольклорного польового матеріалу архівна структура ЕАУФ стала перспективною базою для розгортання різноманітних систем презентації і доступу до цього матеріалу в мережі Інтернет. Однією з концептуальних особливостей ЕАУФ, яка вирізняє його з-поміж численних баз даних нематеріальної культурної спадщини, що функціонують сьогодні в Інтернет-просторі, є *комплексність презентації фольклорної традиції*. Фольклорний твір в ЕАУФ (як найбільш шуканий об’єкт у фольклорному архіві) постає перед користувачем не абстрактно й ізольовано – лише у вигляді словесного (і/чи музичного) тексту, аудіо- і/чи відеозапису, зі стандартним набором метаданих (час і місце запису, “паспорти” респондента і збирача та ін.), але як складова комплексу – збирацького сеансу (і ширше – польового дослідження), в оточенні й у взаємозв’язках з іншими фольклорними явищами й контекстною інформацією, які вдалося зафіксувати збирачеві. Спектр контекстної інформації сягає від площини функціонування фольклорного твору (комунікативна ситуація, виконавське середовище, обрядові і побутові обставини реалізації твору та ін.) до площини наукового дослідження фольклорної традиції (перебіг збирацького сеансу, польового дослідження). У результаті ЕАУФ постає як джерельний комплекс, що не лише пропонує своєму користувачеві сталий набір інформації про якийсь фольклорний твір (у вигляді окремої статичної інтернет-сторінки), але також дає можливість здобувати нову інформацію, самостійно рухаючись наяв-

¹ Наведені статистичні дані відвідування ЕАУФ отримані з допомогою багатфункціонального інтернет-сервісу для аналізу інтернет-сайтів – Google Analytics (<https://www.google.com/analytics/>).

² У порівнянні, наприклад, зі згаданими вище інтернет-ресурсами української популярної пісні. Так, інтернет-сторінку “Наше” щодня відвідують середньо 8 500 користувачів (<http://nashe.com.ua/>).

ними зв'язками і контекстами цього твору. Такий формат презентації/доступу до фольклорних явищ в електронному архіві, на нашу думку, сприятиме значно глибшому пізнанню реальної природи функціонування фольклорної традиції.

Пошуково-систематизаційні інструменти Електронного архіву українського фольклору

Тісна взаємодія у процесі розбудови ЕАУФ фахівців фольклористики і комп'ютерного програмування актуалізувала таку важливу проблему фольклористичного документування, як систематизація джерельного матеріалу. У царині електронного архівування ідеться зокрема про розробку дієвих пошуково-систематизаційних інструментів, які б давали змогу дослідникові-користувачеві електронного архіву ефективно оперувати щораз більшими об'ємами нагромадженої фольклорної інформації¹.

Ця проблема аж ніяк не нова, вона виникла у світовій фольклористиці ще на зламі XIX–XX століть, у цілком докомп'ютерну епоху, і була зумовлена стрімким зростанням обсягів джерельних фондів, які тогочасному дослідникові, націленому на порівняльне вивчення народної традиції, досягнути вже тоді було майже понад силу. “Щоби вишукати українські варіанти якоїсь пісні, треба переглянути кількадесят збірників та присвятити цьому кілька місяців часу (приклад – моя розвідка на тему «Балада про дочку-пташку в народній словесності слов'ян»)", – так описував рутину тодішньої наукової пошукової праці Філарет Колесса у 1936 році [20, с. 75]. Запанування у науковій методології порівняльних досліджень, намагання залучити до наукового аналізу якомога більшу кількість фольклорних документів, щоб якомога об'єктивніше висвітлити історію їх виникнення, еволюції та побутування – все це генерувало нові ідеї і стимулювало нові пошуки у царині систематизації фольклорного матеріалу, і зрештою привело до появи методології показників – систематизованих реєстрів тих чи інших явищ фольклорної традиції, їх ознак, елементів тощо. Упорядник однієї з перших таких праць – всесвітньо визнаного показника казкових сюжетів “Verzeichnis der Märchentypen” (Helsinki, 1910) – фінський учений Анті Аарне (Aarne 1910) власне чітко наголошував на його у першу чергу практичному призначенні – для пошуку джерельного порівняльного матеріалу та едиційних потреб (видання однотипних за структурою упорядкування матеріалу фольклорних збірників) [1, с. III–IV]. Українська класична фольклористика зламу XIX–XX століть досить успішно поступувала у цьому напрямі (зусиллями Івана Франка, Володимира Гнатюка, Філарета Колесси, Іларіона Свенціцького). Наголошуючи на важливості систематизаційних методик для ефективної організації наукової праці над фольклорною традицією, Філарет Колесса у 1936 році накреслив широку програму створення “загального огляду мотивів усіх галузей української усної словесності і всіх видань українського

¹ Не потрібно бути фантастом, щоб уявити, що хоч і повільне (в Україні), але все ж невинне електронне архівування *польових фольклорних записів, класичних видань фольклору, рукописної спадщини* української фольклористики у недалекому майбутньому надасть користувачеві такі обсяги джерельної інформації, які уже не підлягатимуть мануальному охопленню в межах людського життя. Без належного пошуково-систематизаційного інструментарію ці електронні архівні бази даних не матимуть жодного сенсу.

фольклорного матеріалу”. Цей “огляд”, а фактично – загальнофольклорний сюжетно-мотивний показчик, на переконання дослідника, допоміг би відповісти на питання, “що уявляє собою українська словесність, який її зміст, який обсяг, які стичні точки з словесністю інших народів” [20, с. 75]. Сьогодні нам, людям цифрової інформаційної епохи, важко, собі навіть уявити, як учений планував перевести цю колосальну пошуково-аналітичну працю... без комп’ютера. Водночас не так складно уявити, що реалізація цього проекту кардинально змінила б наше уявлення про фольклор, а сама українська фольклористика здобула б потужну теоретико-методологічну основу й інструментарій і займала б сьогодні цілком інше становище у світовій фаховій спільноті. Однак лихоліття ХХ століття (і особливо советська окупація і терор) зупинили цей розвиток. Відновлення активної наукової праці у площині систематизації українського уснословесного матеріалу розпочалося лише у 1990-ті роки.

В останнє десятиліття в Україні спостерігаємо актуалізацію структурно-семантичних досліджень поетичного змісту й художньої організації творів фольклорної традиції, аналітичною основою яких є різноманітні показчики (сюжетів, мотивів, формул, образів, персонажів, ключових/опорних слів тощо)¹. Серед найновіших напрацювань широтою охопленого матеріалу, чіткою структурованістю та методологічним обґрунтування помітно вирізняється “Показчик мотивів і мотивів української соціально-побутової лірики” Оксани Кузьменко (2013) [23, с. 126–162]. Власне із залученням таких спеціальних праць і пов’язуємо вирішення проблем із розробки дієвих пошуково-систематизаційних інструментів для електронних архівів: показчики, складені у вигляді структурованих списків класифікаційних ознак, можна легко інтегрувати в електронну базу даних архіву. Наступний крок – так зване “маркування”: позначити наявність пропонованих у показчику класифікаційних ознак у депонованих в архіві фольклорних матеріалах. У результаті отримуємо дієвий інструмент для аналітичного пошуку і систематизації архівного матеріалу: пошуково-сортувальна програма електронного архіву за обраною класифікаційною ознакою чи їх комбінацією “відфільтрує” із загальної маси архівного матеріалу саме ці об’єкти, які містять шукану ознаку. Щоправда, сам процес “маркування” (виявлення і позначення класифікаційних ознак фольклорного явища) уже дещо виходить за межі звичного трактування архівного аналізу (опису) архівних документів. Адже якщо маркування опорних/ключових слів у фольклорному тексті не є проблемою для людини із загальною гуманітарною освітою, то ідентифікація образів, мотивів, мотивів-формул чи сюжетів уже вимагає фольклористичної освіти і практичного досвіду. Отже, процес сучасного електронного архівування фольклорних матеріалів потребує інтердисциплінарного підходу, тісного поєднання архівістських і фольклористичних знань і практик. І це, як засвідчує зарубіжний досвід², уже стало однією з його харак-

¹ Детальніше про це див. у статті Оксани Кузьменко “Фольклорний показчик мотивів: історія, теоретичні засади, практика”, поміщеній у цьому збірнику.

² Яскравий приклад – історія розбудови і сучасне функціонування об’єднаного електронного архіву федеральних народнопісенних товариств Австрії “Verbund der VolksLied-Werke Österreichs und Südtirols” (<http://volksmusikdatenbank.at/>) [9].

терних рис – електронний фольклорний архів невпинно еволюціонує від класичного архіву-накопичувача документів до дослідницького архіву-лабораторії з аналізу-доступу до змісту цих документів.

На сьогоднішньому етапі функціонування ЕАУФ систематизація архівних матеріалів (і зокрема фольклорних творів та коментарів) відбувається безпосередньо у процесі їх електронного депонування. Фольклорні твори архівісти ЕАУФ систематизують з допомогою двох показчиків: 1) жанрового (словесного фольклору) та 2) обставин виконання твору. Попри абсолютну звичність дослідників і шанувальників українського словесного фольклору до усталеної *жанрової класифікації*, саме вона виявляє доволі обмежену функціональність у середовищі електронної систематизації (з її вимогою до чіткості й однозначності)¹, а також у практичному застосуванні до явищ живої фольклорної традиції в умовах безпосереднього (без редагувань) і повного (без пропусків складних для систематизації явищ) архівування польових фольклорних матеріалів. Тож оптимізація жанрової класифікаційної системи є сьогодні вельми актуальною для ефективного функціонування ЕАУФ².

Одним із таких оптимізаційних кроків була інтеграція у базу даних ЕАУФ *покажчика обставин виконання твору* (укладач Андрій Вовчак), який дає можливість “маркувати” (за документною інформацією, почерпнутою зі змісту збирацького сеансу) особливості функціонування конкретного твору (власне час та okazію його виконання). Покажчик укладено на основі напрацювань фахівців

¹ Головна проблема застосування усталеної жанрової класифікації словесного фольклору для систематизаційних і пошукових алгоритмів електронних баз даних полягає в її неоднорідності: у ній поєднано/змішано в одну систему кілька класифікаційних критеріїв, зокрема функцію (за нею класифіковано обрядові твори), тематику (за нею класифіковано позаобрядові твори), середовище побутування (за цим критерієм класифіковано суспільно-побутові твори), вікові групи (наприклад: дитячий фольклор), походження (так звані твори літературного походження) і т.д. Кожним із цих критеріїв здебільшого охоплюють лише якусь частину фольклорних явищ (у яких цей критерій найбільше виражений), не поширюючи його на увесь масив традиції; для класифікації інших пластів, натомість, застосовують інший критерій. Змішані в одній системі, різні критерії найчастіше “конфліктують” і, акцентуючи на якійсь одній ознаці жанру, інші “перекривають”. У результаті уся жанрова класифікація словесного фольклору виходить неоднорідною, різномірною: у нас “є” дитячий фольклор, але “немає” дорослого (принаймні, його так не іменують), в обрядових творах ми “не бачимо” тематики, а поряд із чумацьким чи солдатським фольклором зовсім “не помічаємо” найбільший пласт за цією ознакою – фольклор селянський.

² Ця проблема оприявилася ще задовго до комп’ютерної систематизації фольклорного матеріалу – в епоху паперової едиції фольклору; і в моножанрових фольклорних корпусах її найчастіше вирішували шляхом відкидання проблемних творів. У нашому випадку (електронного архівування й едиції польових матеріалів) вихід бачимо у реструктуризації сучасної неоднорідної класифікаційної системи у кілька однорідних систем, кожна з яких буде заснована на одному критерії (див. австрійський досвід вирішення цієї проблеми [9]). З використанням технологій баз даних це матиме ще й ту перевагу, що даватиме змогу ефективніше провадити сортування матеріалу, комбінуючи кілька критеріїв і в такий спосіб конкретизуючи пошуковий результат.

Київської лабораторії етномузикології¹ та із залученням досвіду Австрійського народнопісенного товариства (Österreichisches Volksliedwerk)².

Для потреб аналізу й систематизації змісту фольклорних творів у базу даних ЕАУФ під час її створення було інтегровано *мотивний покажчик*, розбудований на матеріалі вже згаданого вище “Покажчика мотивем і мотивів української соціально-побутової лірики” Оксани Кузьменко [23, с. 126–163]. Це цілком новітній інструмент, який дасть змогу “маркувати” домінуючі мотиви широкого пласту пісенних творів й у перспективі стане незамінним засобом згромадження матеріалу для порівняльних досліджень змісту фольклорної традиції. Щоправда, на сьогоднішній день мотивний покажчик ЕАУФ ще не працює: його активізація вимагає іншої стратегії, аніж згаданих покажчиків жанрів та обставин виконання. Аналіз мотивного фонду фольклорного твору – це доволі складна і часозатратна праця, яку, вважаємо, не ефективно провадити безпосередньо у процесі архівного депонування фольклорного польового матеріалу (це дуже гальмує накопичення фондів). Значно продуктивніше аналізувати й “маркувати” мотиви, якщо працювати з групою відсортованих творів одного жанру чи тематичного пласту. Тож зараз запуск мотивного покажчика в ЕАУФ відкладено до моменту, коли у межах головних фольклорних жанрів (пластів) буде нагромаджено репрезентативний обсяг архівного матеріалу.

Поряд із фольклорними творами ЕАУФ депонує, як уже було зазначено, різносторонню контекстну інформацію (у вигляді окремих одиниць під загальною назвою “коментарі”). Зважаючи на те, що коментарі особливо важливі для розуміння природи фольклорної традиції, а більшість з них мають також самостійне значення, в ЕАУФ запропоновано окремий покажчик, який дає змогу “маркувати” коментарі за їх змістом. Він охоплює так звані “етнографічні коментарі”: описи звичаїв та обрядів, господарських okazій, дозвілля, вірувань, відомості про виконавця й виконавство та ін.

Загалом же розбудову пошукового-систематизаційного інструментарію, який базується на новітніх наукових ідеях, окреслено як одну з найважливіших складових поступального розвитку й успіху ЕАУФ. Пріоритетними визначено покажчики для орієнтування у змістовій палітрі уснословесної традиції (сюжетні, мотивні, образів, персонажів, епітетів). Відтак співробітники Архіву у міру можливостей самостійно працюють над їх розробкою³, а також усіляко намагаються

¹ Зокрема було використано розробки магістерського проекту Катерини Гончаренко: каталоги дат і періодів обрядових акцій і типових обставин життєвого циклу, до яких приурочене виконання традиційної музики [12].

² Викладеного у спеціальній регуляторній праці “INFOLK – Informationssystem für Volksliedarchive in Österreich” (“INFOLK – Інформаційна система для народнопісенних архівів Австрії”), у якій визначено єдині засади систематизації й архівування фольклорного матеріалу та джерельної інформації для народнопісенних архівів Австрії. За своїм змістом “INFOLK” – це універсальний каталог критеріїв, призначених для архівного опису всіх доступних сьогодні, різнорідних за змістом і формами представлення документів, що стосуються теми – австрійська народнопісенна й народномузична творчість [3].

³ Архівістка ЕАУФ, аспірантка Кафедри української фольклористики Соломія Мазур, розвиваючи методологічні напрацювання Оксани Кузьменко, успішно працює над “Покажчиком мотивем і мотивів української повстанської пісенності” (з 2014 року).

підтримувати наукові пошуки у цьому напрямі своїх колег¹. У значно дальшій перспективі розбудови ЕАУФ – налагодження на основі зазначених вище показників та реєстру населених пунктів (де зроблено фіксації) *картографування* різноманітних фольклорних явищ (наприклад, візуалізація географії поширення окремого сюжету чи мотиву, образу тощо).

Завершуючи огляд теоретико-методологічних пошуків і практичних напрацювань фольклористів Львівського університету імені Івана Франка у царині документування фольклорної традиції українського народу, хочу наголосити на одній важливій ідеї, яка великою мірою визначає цю працю. Ідеться про доступність та відкритість фольклористичної інформації як у фаховому середовищі, так і загалом для суспільства.

Проблема замкнутості, самоізоляваності науки вельми актуальна в сучасній Україні, але особливо гостро відчувається саме у сфері фольклористичного документування й зокрема архівування (найпромовистіший приклад – тотальна закритість архівних фондів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського – за офіційним статусом, провідного осередку фольклористичної праці). Це шлях у нікуди: наука, напрацювання якої невідомі суспільству, втрачає будь-який сенс для цього суспільства. Тому, утверджуючи фольклористичне документування у Львівському університеті імені Івана Франка шляхом створення Лабораторії фольклористичних досліджень, організації Фольклорного архіву Кафедри української фольклористики й особливо Електронного архіву українського фольклору, ми свідомо працювали в руслі кардинально нової філософії архівної діяльності, яка бачить архів традиційної культури не лише накопичувачем і зберігачем об'єктів духовної спадщини народу, але також *відкритим культурно-інформаційним центром* із вільним доступом (фізичним чи у мережі Інтернет) до архівних документів, із широкими можливостями ефективного оперування великими масивами джерельної інформації. Задля досягнення таких стандартів фольклористичні інституції і проекти Львівського університету відкриті для тих дослідників і поціновувачів українського фольклору, які бажають представляти матеріали власних польових досліджень для вільного наукового, освітнього й загального користування і за допомогою сучасного інструментарію провадити ефективний пошук, систематизацію, теоретичне вивчення та популяризацію надбань фольклорної творчості українців. Така спільна праця відкриє шлях до українського фольклору широким колам народознавців як в Україні, так і за її межами, сприятиме залученню українського народотрадиційного матеріалу у світовий науковий і культурний обіг; інтенсифікує й оптимізує фольклористичні студії в Україні; популяризуватиме фольклорну традицію українського народу в

¹ За такої підтримки зокрема побачив світ “Показчик мотивом і мотивів української соціально-побутової лірики” Оксани Кузьменко (2013) [23, с. 126–163]. У 2016 році на замовлення ЕАУФ викладач Кафедри української фольклористики Ірина Федун уклала показник українських народних музичних інструментів, який дасть змогу бодай почасти систематизувати народномузичні твори. Надія Чігур, досліджуючи у межах магістерського проекту (2016–2017 роки) поетику української народної казки, укладає реєстр типізованих казкових мотивів (формул).

уському світі, а також формуватиме у суспільній свідомості українців об'єктивне й цілісне уявлення про рідну етнокультурну спадщину і відповідальність перед наступними поколіннями за її збереження і плекання.

Список використаної літератури

1. *Arne Anti*. Verzeichnis der Märchentypen / Mit Hülfe von Fachgenossen ausgearbeitet von Antti Aarne. – Helsinki, 1910. – X, 65 s. – (FF Communications № 3). – URL: https://de.wikisource.org/wiki/Verzeichnis_der_Märchentypen.
2. *Edmondson Ray*. Audiovisual Archiving: Philosophy and Principles / Third Edition. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. – Paris, 2016.
3. INFOLK – Informationssystem für Volksliedarchive in Österreich. Sonderdruck aus Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes. – Band 39/40. – Wien, 1990/1991. – S. 81–216.
4. The Safeguarding of the Audio Heritage: Ethics, Principles and Preservation Strategy / Ed. by *Dietrich Schüller*. Version 3. International Association of Sound and Audiovisual Archives (IASA). Technical Committee. – 2005. – December. – (Standards, Recommended Practices and Strategies, IASA-TC 03). – URL: www.iasa-web.org/tc03/ethics-principles-preservation-strategy.
5. *Вовк Мирослава*. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – перше десятиліття XXI століття): теорія і практика: Монографія / За редакцією проф. *Олени Семенової*. – Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 419 с.
6. *Вовчак Андрій, Довгалюк Ірина*. Документування фольклорної традиції. Засади організації і проведення польового фольклористичного дослідження, транскрибування й архівування зібраного фольклорного матеріалу: Методичні рекомендації для студентів філологічного факультету спеціалізації “фольклористика”. – Львів, 2012. – 60 с.
7. *Вовчак Андрій, Довгалюк Ірина*. Документування фольклорної традиції. Засади організації і проведення фольклористичного польового дослідження, транскрибування й архівування зібраного фольклорного матеріалу: Методичні рекомендації для студентів філологічного факультету (напрямок підготовки 6.020303 – філологія: українська мова та література) / Видання друге, доповнене. – Львів, 2015. – 52 с.
8. *Вовчак Андрій*. “Österreichisches Volksliedwerk” – провідний осередок народномузичних досліджень у Австрії // Етномузика. – Львів, 2006. – Число 1: Збірка статей та матеріалів на честь 125-ліття Климента Квітки / Упорядник *Богдан Луканюк*. – С. 68–91. – (Наукові збірки Львівської державної музичної академії імені Миколи Лисенка. – Вип. 12).
9. *Вовчак Андрій*. Із досвіду документування фольклорних матеріалів в Австрійському народнопісенному товаристві (Österreichisches Volksliedwerk) // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство / Упорядники: *Андрій Вовчак, Ірина Довгалюк*. – Львів, 2011. – Вип. 10. – С. 224–252.
10. *Вовчак Андрій*. На шляху до створення архіву українського фольклору // Вісник Львівського університету. Серія філологічна / Упорядники: *Андрій Вовчак, Ірина Довгалюк*. – Львів, 2009. – Вип. 47. – С. 133–155.

11. *Вовчак Андрій*. Семінар “Створення мережі архівів культурної спадщини в Україні” (м. Київ, 8-9 червня 2006 року) // Етномузика. – Львів, 2007. – Число 2: Збірка статей та матеріалів на честь ювілею Івана Франка / Упорядник *Богдан Луканюк*. – С. 200–208. – (Наукові збірки Львівської державної музичної академії імені Миколи Лисенка. – Вип. 14).
12. *Гончаренко Катерина*. База даних звукозаписів українського музичного фольклору: розробка параметрів опису та створення концепційної моделі (за матеріалами фонотеки аудіопублікацій Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнографії при Національній музичній академії України імені Петра Чайковського): Дипломна робота / Науковий керівник *Ірина Клименко*, науковий консультант з інформаційних технологій *С. Ільїн*. – Київ, 2010. – Додатки Ж-1, Ж-2.
13. *Гук Ольга*. Каталогізація матеріалів Фольклорного архіву Кафедри української фольклористики імені акад. Філарета Колесси: досвід опрацювання: Дипломна робота зі спеціальності “фольклористика” [машинопис] / Науковий керівник *Андрій Вовчак*. – Львів, 2016. – 72 с. + електронний файл каталога.
14. *Добрянська Ліна*. Музично-етнографічний архів ПНДЛМЕ. Спроба комп’ютерної систематизації // Восьма конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель / Редактор-упорядник *Богдан Луканюк*. – Львів, 1997. – С. 35–48.
15. *Добрянська Ліна*. Музично-етнографічний архів Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка: історія, сьогодення, перспективи // Вісник Львівського університету. Серія філологічна / Упорядники: *Андрій Вовчак*, *Ірина Довгалоук*. – Львів, 2009. – Вип. 47. – С. 156–164.
16. Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G). Схвалено Комітетом з дескриптивних стандартів, Стокгольм, Швеція, 19–22 вересня 1999 року. Друге видання / Державний комітет архівів України. Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства; українська версія *Г. Папакіна*. – Київ, 2001.
17. *Івашиків Василь*, *Марків Руслан*. Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті // Міфологія і фольклор. Загальноукраїнський науково-освітній журнал. – Львів, 2010. – № 3–4 (7). – Липень–грудень. – С. 18–26.
18. *Івашиків Василь*. Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси // Українська фольклористика. Словник-довідник / Упорядкування і загальна редакція Михайла Чорнопиского. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – С. 185–190.
19. *Колесса Філарет*. Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азадовського / Упорядкування, підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, покажчик *Ірини Коваль-Фучило*. – Київ: Логос, 2011. – 239 с.
20. *Колесса Філарет*. Організація дослідчої праці над українською усною словесністю // Народна творчість та етнографія. – Київ, 1966. – № 4. – С. 74–79.
21. Концепція планування життєвого циклу електронних документів та електронних інформаційних ресурсів / Виконавці: Заступник начальника управління

- інформації та міжнародного співробітництва, начальник відділу інформаційних технологій Державного комітету архівів України *Ю. Забенько*, головний науковий співробітник відділу формування НАФ та діловодства ЦДЕА України *Ю. Ковтанюк* (відповідальний виконавець). – Київ, 2010.
22. *Корчагін Оксана*. Аудіовізуальний електронний архів українського фольклору: Магістерська робота [машинопис] / Науковий керівник *Андрій Вовчак*. – Львів, 2011. – 96 с.
23. *Кузьменко Оксана*. Соціально-побутові пісні в едиційній та дослідницькій практиці Філарета Колесси // Родина Колесів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси): Збірник наукових праць та матеріалів / Упорядкували *Андрій Вовчак, Ірина Довгалоук*. – Львів, 2013. – С. 111–164. (Серія “Українська філологія: школи, постаті, проблеми”. Вип. 13).
24. *Мацієвський Ігор*. Питання документації народної інструментальної музики // Актуальні питання методики фіксації та транскрипції творів народної музики: Збірник наукових праць / Редактор-упорядник *Богдан Луканюк*. – Київ, 1989. – С. 5–24.
25. Музично-етнографічна практика: Методичні рекомендації для теоретико-композиторського факультету / Уклав *Богдан Луканюк*. – Київ, 1995.
26. *Нестюк Ярина*. Звідомлення з наукової етнографічної експедиції в область Рівненську за час від 8.07.–27.07.1940 року // Приватний Архів академіка Філарета Колесси у Львові. – Папка 88. – 2 арк.
27. *Нестюк Ярина*. Квестіонар // Приватний Архів академіка Філарета Колесси у Львові. – Папка 88. – 5 арк.
28. *Староста Мар'яна*. Перша експедиція Катедри фольклору й етнографії Львівського державного університету імені Івана Франка // Spheres of Culture / Ed. by *Ihor Nabytovych*. – Lublin, 2012. – Volume III. – S. 355–362.
29. *Тарнавський Роман*. Кафедра етнології Львівського університету. Класичний період (1910–1947). – Львів, 2016. – 236 с.
30. *Тарнавський Роман*. Формування колективу Кафедри фольклору й етнографії Львівського університету під керівництвом Філарета Колесси // Родина Колесів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси): Збірник наукових праць та матеріалів / Упорядкували *Андрій Вовчак, Ірина Довгалоук*. – Львів, 2013. – С. 33–50.
31. *Фішер Адам*. Звіт про роботу Кафедри фольклору й етнографії ЛДУ імені Івана Франка за 1939/40 рр. // Державний архів Львівської області. – Фонд Р-119. – Опис 3. – Справа 193. – 8 арк.
32. Фольклористична експедиційна практика. Організаційні засади проведення практики, документування й архівування матеріалів: Методичні рекомендації для студентів філологічного факультету спеціальності “фольклористика” / Уклали *Андрій Вовчак, Ірина Довгалоук*. – Львів: ТеРус, 2005. – 33 с.
33. Фольклорна практика (Методичні вказівки та програма для студентів перших курсів філологічних факультетів та вчителів) / Склали *Тамара Борисюк, Іван Денисюк, Іван Остапик*; під загальною редакцією *Івана Денисюка*. – Луцьк. 1986. – 41 с.

34. Эдмондсон Рей. Аудиовизуальное архивирование: философия и принципы. В честь 25-й годовщины Рекомендации ЮНЕСКО по охране и сохранению движущихся изображений / Неофициальный перевод с английского языка В. Михайловского. – Париж: ЮНЕСКО, 2004. – X, 90 с.

Стаття надійшла до редколегії 12.12.2016

Прийнята до друку 1.02.2017

**DOCUMENTING UKRAINIAN FOLKLORE
AT IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV**

Andriy VOVCHAK

*Filareth Kolessa Ukrainian Folklore Studies Department,
Ivan Franko National University of Lviv,
1 Universytetska Str., room 345, 79602 Lviv, Ukraine,
tel.: (+38032) 293 47 20, e-mail: vovczak@gmail.com*

The article examines theoretical and methodological research and practical results of folklorists at Ivan Franko National University of Lviv in the sphere of documenting folklore tradition of the Ukrainians. The author has traced stages in the history of documenting folklore at the University. These stages date back from the establishment and activity of The Folklore and Ethnography Department (1939–1941, 1944–1947) to the development of the institutional unit for research and educational folklore studies. The given unit comprises Filareth Kolessa Ukrainian Folklore Studies Department (since 1990), Folklore archives at Filareth Kolessa Ukrainian Folklore Studies Department (since 2004), The Folklore Studies Laboratory (since 2010) and The Electronic Archives of Ukrainian Folklore (since 2014). The paper describes the status, staff, materials and equipment, vectors of activity of each institution concerning documenting folklore. The article also highlights theoretical and methodological as well as practical foundations of documenting folklore at Ukrainian Folklore Studies Department according to major stages. These stages include recording folklore phenomena, transcribing folklore recordings and archiving folklore documents. The author underlines that the above-mentioned concept also proves to be rather successful in the educational activity of the Department being the basis of the full cycle of educating folklorists in documenting folklore (from recording it in field conditions, transcribing and archiving to application in research). The paper also provides a detailed study of the content, structure and sources of archive funds of the Folklore archives at the Department and The Electronic Archives of Ukrainian Folklore. Besides, it reveals quantitative and qualitative characteristics of major types of archive documents (namely audios, videos, photos and texts). The author outlines perspectives for further development of documentation of folklore at the University through providing effective access to archive documents. This could be achieved through developing effective search instruments, which will allow the researcher to use wider and wider amounts of accumulated folklore data. The paper also accentuates on the idea of accessibility and openness of folklore data as basic ideas of world modern documenting of folklore. This idea is able to intensify and optimize folklore studies, form an objective and integral notion of ethno-cultural heritage in the society as well as develop responsibility of future generations for preserving and protecting this heritage.

Key words: folklore, documenting folklore, recording, transcribing, archiving, folklore archives, Filareth Kolessa Ukrainian Folklore Studies Department, The Folklore Studies Laboratory.